

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægt & Stavn

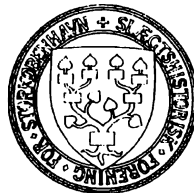
Jubilæumsnummer

21. aargang 7. januar 2002

I den tidlige middelalder foregik fødsler på gulvet, hvor den fødende lå eller sad på knæ på halmknippe eller lignende. Men allerede i 1500-årene forekommer omtale og afbildninger af specielle fødestole som den her fra tysk fødselsbeskrivelse fra 1513. (*J.S. Møller: "Moder og barn"*)

**Slægtshistorisk forening
for Storkøbenhavn.**
<http://www.genealogi-kbh.dk/>

Stiftet den 7. januar 1977.

Formand:	Anna Margrethe Krogh-Thomsen. Hedebyvej 5, 3650 Ølstykke.	Tlf: 4717 9251 E-mail: krogh@get2net.dk
Kasserer:	Erling Dujardin Digehuset 5, st.1. 2670 Greve.	Tlf: 4390 8625 Girokonto: 220-8628 E-mail: fam.dujardin@image.dk
Sekretær & bladmedarbejder	Gyda Mølsted Ajax Alle 18 , 2650 Hvidovre.	Tlf: 3649 2878 E-mail: harald-gyda@adr.dk
Ansvarshavende redaktør:	Gitte Bergendorff Høstbo Obovej 14, 2730 Herlev.	Tlf: 4484 9131 E-mail: janhb@mail.danbbs.dk
Bestyrelsesmedlem.	Inger Lerche Lehwaldsvej 3 - 5 D, 2800 Lyngby.	Tlf: 4587 8308
Bestyrelsesmedlem.	Peter Wodskou Arnesvej 44 2700 Brønshøj.	Tlf: 3828 9475 E-mail: peter.wodskou@get2net.dk
Bestyrelsesmedlem.	Tage Ejbøl Fortvej 206 2610 Rødovre.	Tlf: 3641 1651 E-mail: tagee@ofir.dk
Best.supplicant.	Ruth Elsøe Strandhaven 15, 3060 Espergærde	Tlf: 4913 2012 E-mail: ruth-e@mail.tele.dk

Bladet sendes gratis til foreningens medlemmer – 4 gange årligt: Uge 8 – 18 – 32 og 45.
Midt i februar, først i maj, først i august og først i november.

Deadline for forslag til artikler etc. er 25. januar, 7. april, 15. juli samt 15. oktober.
Prisen for enkelte numre er kr. 10,- (+ forsendelse). Abonnement koster kr. 50,- pr. år inkl. forsendelse.
For udenlandske abonnemeter er der et gebyr på 50,- dkr. + porto.
Tilmelding kan ske ved indbetaling på foreningens girokonto 220 8628.

Kontingent for medlemskab af Slægtshistorisk forening for Storkøbenhavn er: kr. 125,- pr. år, inkl. Slægt & Stavn og 2 numre af Slægten. Samboende medlem kr. 50,- årligt.
Gæstebillet til vore foredrag er kr. 20,- pr. gang.
Eftertryk med kildeangivelse er tilladt efter aftale med redaktionen.
P.S. Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning.

25 års Jubilæum.

Den 7. januar 2002 havde vores forening, Slægtshistorisk forening for Storkøbenhavn, eksisteret i 25 år. I den anledning har bestyrelsen besluttet at fejre jubilæet med udgivelse af dette særhæfte til vore medlemmer.

Foreningen blev startet af 190 slægtshistorisk interesserede fra det storkøbenhavnske område den 7. januar 1977.

Igennem årene har foreningen årligt - nu på 22. år - udgivet 4 numre af vort blad "Slægt og Stavn", holdt 8 foredrag af historisk og slægtshistorisk karakter og arrangeret en forårstur til mange dejlige steder i vort land. Siden 1993 har foreningen hvert efterår afholdt en slægtsforskerdag, med 4 gode foredrag i hver.

Foreningen har i de 25 år holdt til forskellige steder, indtil vi i 1988 var så heldige at måtte benytte Mormonkirkens lokaler. Først på Priorvej og siden de nye dejlige lokaler i Ballerup Centeret. Det er vi meget glade for og skylder kirken stor tak for.

Vores forening har fået mange nye medlemmer de senere år, ikke mindst takket være vores hjemmeside på Internettet.

Vi har i anledningen af vores jubilæum fået ny hjemmeside-adresse, som gerne skulle gøre det nemmere for os alle sammen at huske, adressen er; **<http://www.genealogi-kbh.dk/>**

Også vores Anetavle på hjemmesiden er der godt gang i, med mange spændende emner og debatter, vi håber alle vil tage meget mere del i denne og komme med rigtig mange og gode indlæg; **[http:// www.anetavlen.dk](http://www.anetavlen.dk)**

Vi håber, I vil modtage dette lille hæfte som bestyrelsens hilsen til medlemmerne i anledning af foreningens 25 års jubilæum.

Bestyrelsen.

Fødsel og dåb

Fødselsforberedelser

At føde børn har til alle tider været en væsentlig begivenhed, hvad enten det var et ønskebarn eller ej. I dag søger man for at moder og barn (om det er født eller ej) har det så godt som overhovedet muligt og får al den gode hjælp som man nu kan tilbyde. Men i gamle dage var det helt andre ting, som man lagde vægt på og helt fra de ældste tider i historien er der knyttet en mængde overtro til svangerskabsperioden.

For at opnå en let fødsel og et sundt barn var der en mængde ting moderen skulle holde sig fra. I 1600 og 1700-årene måtte hun f.eks. ikke træde i hjulspor, ikke holde tråd, som blev vundet, ikke lade tage mål af sig, ikke sætte sig til hvile på en grav på kirkegården, for hvis graven i det samme sank, ville hendes barn blive plaget af ligfald. Var kvinden i omstændigheder Sct. Hans dag, skulle hun holde sig væk fra kirken denne dag, for at de overnaturlige væsner, som regerer ved midsommer, ikke skulle gøre hende eller barnet ondt. Et godt middel til at sikre sig en let forløsning og et sundt barn var ved midsommertide at krybe nøgen mellem de sammenvoksede grene på et træ, et såkaldt hultræ, som der har været mange af rundt om i landet

Når tiden for fødslen kom, gik det ikke stille af. Mændene kørte efter både jordmoder og en skare af hjælpekoner. Der varmedes vand i en kedel til at vaske barnet i og så kunne man nemt få sig en tår JORDEMODERKAFFE når nu madammerne kom. Hvor mange hjælpekoner, der mødte op har nok til en vis grad haft sammenhæng med ens sociale status. Men at det ofte har været mange afspejles i nogle forordninger om hvor mange hjælpende kvinder, der kunne sammenkaldes. Hjælpekonerne skulle være gifte kvinder som skulle bistå ved fødslen og hjælpe til med egne erfaringer, hvis vanskeligheder skulle opstå. Så jo flere jo bedre.

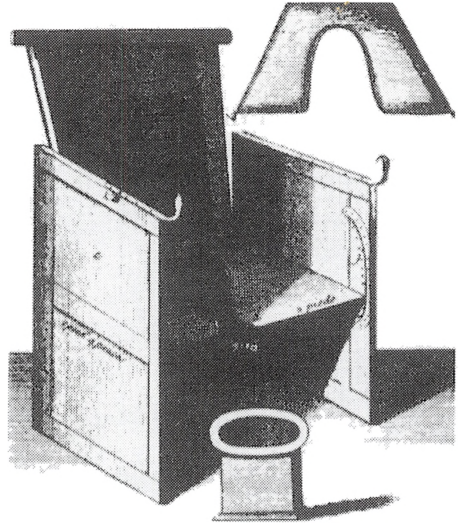
Mænd måtte ikke overvære fødslen og følte sig til tider ganske fortrængt fra huset. Mændene tog som regel tidligere børn til slægtinge, mens fødslen stod på og fik sig en mjød eller en tår øl, imens storken landede med enten en ny bror eller søster.

Til selve fødslen var der langt op i tiden knyttet megen overtro. For at lette forløsningen løsnede man alle knuder på barselskvindens tøj og hår, og alt hvad der var bundet og lukket i stuen, bånd, snore, skuffer, kister, vinduer og døre.

Hjælp dette ikke, løste man alt hvad der fandtes i gårdsrummet af redskaber og andre ting. Hjælp dette heller ikke kunne man endelig kun rette en bøn til Jomfru Maria. Selv trehundrede år efter at Maria-dyrkelsen var blevet afskaffet her i landet, hviskede mange kvinder i barnsnød:

”Mutter Maria! Lån mig nøglerne dine, at jeg kan åbne lænderne mine”.

Det har ikke været helt ualmindeligt, at den fødende sad på skødet af en af hjælpekonerne under selve fødslen. Senere, omkring reformationen, opfandt man specielle fødestole, som jordmoderen medbragte. Fødestolen på billedet er en såkaldt *”Deventers fødestol”*, Dr. Med. Bertel Wichmann kom i midten af 1700-tallet til Nørrejylland hvor han forfærdedes så meget over de lokale jordemødres ukyndighed og hårdhed, at det fik ham til at skrive en kortfattede undervisningsvejledning for jordemødre, hvori han omtaler *”Deventers fødestol”*.

Varsler om fødslen

Det var meget væsentligt at nøje notere tidspunktet for den nyfødtes ankomst. På grundlag af dette kunne man opstille et horoskop og tage varsler for barnets fremtidige liv. Det er et godt varsel at blive født med *”sejrshue”*, dvs. med noget af fosterhinden på hovedet. Og der er et endog særdeles godt varsel at blive født i *”Sejrsskjorte”* dvs. med hele fosterhinden omkring kroppen. Det skulle sikre et langt og lykkeligt liv. I rigtig gamle dage kaldte man en sådan person for *”ufødt”*.

Den som fødes under et uvejr, vil komme til at leve en urolig tilværelse. Den som fødes ved fuldmåne vil aldrig komme til at savne noget. Det er et godt varsel at blive født på en helligdag, og især pinsedag skulle være ladet med særlig mange gode varsler. Aprilbørn bliver gode til at finde skjulte ting. Børn født i maj er meget sarte. Børn som fødes i en hård vinter vil leve længe.

Det varsler et langt og succesrigt liv at blive født i morgenstunden. Fødes man sent om aftenen, vil man ikke få noget særligt langt liv (husk på det kun er et varsel), men den som er født ved midnatstide, har evne til at se overnaturlige ting; det gælder især, hvis vedkommende er født natten mellem torsdag og fredag. Mandagsbørn følges ikke af specielt gode varsler, tirsdagsbørn er venlige. Onsdag er ikke nogen særlig god dag at blive født på, og onsdagsbørn bliver ifølge gammel folketro ofte rødhårede.

Torsdag varsler godt som fødselsdag, og mange torsdagsbørn er endvidere synske. Fredag rummer altid meget gode varsler for den lille nyfødte. Lørdagsbarnet følges ikke af særligt held, men kan ifølge folketroen have tendens til skeløjethed. Det er et

godt varsel at være født på en søndag – og i tilgift er søndagsbørn ofte begavede og imødekommende samt synske.

Den som græder på sin fødselsdag vil græde hele året.

Så snart fødslen var overstået, kom barselskone i seng og fik en stor snaps eller kaffepunch til ”at styrke sig med efter turen”. Det næste hun fik var en stor portion smørgrød – byggrød med meget smør. Dette mente man var det bedste, man kunne få efter en fødsel.

Så blev det faderens tur til at komme. Han skulle hurtigst muligt efter fødselen erklære, at barnet var hans, tage det i sine arme og kysse det. Derefter skulle han iføre sig en rød hue og gå med den i de seks uger hans kone skulle ligge i barselsseng.

Barselsgilderne kunne nogle gange udvikle sig til hele gilder, hvor både hjælpekoner og gæster tog ivrigt for sig af retterne og de våde varer. Og barselskone skulle smage på alt hvad gæsterne havde med, hvad enten hun kunne tåle det eller ej. Ikke alle gæster tog hjem for natten, nogle hjælpekoner blev tilbage for at våge over mor og barn og passe det lys, som altid måtte brænde, så længe barnet var udøbt.

Det nyfødte barn blev straks efter fødselen ”svøbt” dvs. at arme og ben blev strakt ud, og snøret så fuldstændigt i svøb og lister at enhver bevægelse var udelukket. Svøbelisten var en 10-20 cm bred tøjstrimmel, som på kryds og tværs blev svøbt

omkring barnet. Man gjorde dette i den bedste mening – for at barnet ikke skulle få forkrøblede lemmer, sandsynligvis troede man, at man dermed kunne undgå at barnet fik engelsk syge, der gav skrøbelige arme og ben. Denne skik med at vikle barnet ophørte omkring år 1800, men bruges stadig i f.eks. i Rusland.

Dåb

Helt tilbage i den tidligste kristendom herskede den forestilling, at børn blev født som hedninger. Opfattelsen fulgte med op igennem den katolske tid og varede ved til langt efter reformationens indførelse i 1536. Børn var avlet i synd og fødtes i synd. Derfor havde djæveln og dæmonerne magt over det udøbte barn. Det var derfor skik at lade barnet døbe meget hurtigt efter fødslen, at intet ondt skulle hænde det forinden. Den lille kunne f.eks. blive forbyttet med et hæsligt barn af ellefolk eller bjergfolk. Adskillige forordninger har gennem tiderne givet regler for dåbstidspunktet. Christian d. 4. befalede således i 1636, at børn skulle være døbt inden fire dage efter fødslen. Nye forordninger af 1771 og 1828 ændrede denne bestemmelse, således at børn født i tiden 1. marts til 1. september blot skulle døbes senest 8 uger efter fødslen, og i vinterhalvåret kunne yderligere udsættelse finde sted, så barnet ikke var helt nyfødt under besøget i den iskolde kirke. Selv op mod år 1900 var det dog flere steder i Jylland skik, at barnet blev døbt den 1. søndag efter fødslen, selv når det blev født en lørdag, og uagtet at det var vinter.

Forberedelsen til dåben fandt i den katolske tid sted ved indgangen til kirken. Her modtog præsten barnet og de mange faddere, der omhyggeligt var indbudt. Præsten fremsagde bønner og blæste barnet under øjnene, idet han sagde ”**Far ud du urene Aand, og giv den Hellige Rum her udi Kreature**” Præsten korsede barnet, salvede det indviet olie på bryst og skulderblade og smurt dets næse og øre med spyt. Efter denne forberedelse fremsagde præsten Fadervor og et Ave Maria og sagde så ”**Gaa ind i Guds Hus. Gud bevare din Indgang og Udgang fra nu og til evig Tid**”

Så længe katolicismen rådede, blev barnet ved dåben afklædt sit kristentøj og tre gange neddyppet i dåbskummen. Denne proces må man kalde en dristig handling, især ved vintertid og når barnet kun var 2-3 dage gammelt.

Gudmoder og faddere

Barnet blev båret til dåben af gudmoderen, som måtte udvælges med stor omtanke. I Jylland var det almindeligt at tro, at barnet ville slægte gudmoderen på. Gudmoderen måtte være meget atgættende under dåbshandlingen. Hvis der sket den mindste fejl i de vedtagne regler, ville folkesnakken derom gå længe!

Ved sin side havde gudmoderen en huepige, der skulle fjerne huen før dåben. I en periode medvirkede endvidere en ”pattekone”, en diegivende kone der kunne give barnet mælk om nødvendigt. Hun kunne dog som regel klare situationen med en sut eller en ”sukkerpat”.

Af faddere var der så mange, at de til tider fyldte kirken. En forordning fastslog på et tidspunkt, at fire til fem faddere måtte være passende.

Ved valg af navn til barnet var det en hovedregel, at barnet burde opkaldes efter en afdød slægtning, hvem man ønskede, at barnet skulle komme til at ligne, for det var en erfaring, at barnet arvede sin "navnes" væsen og egenskaber. Det gik ikke an at opkalde efter en endnu levende, da dette ville medføre, at den opkaldte ville svinde hen og tabe kræfter i samme grad, som den lille ville trives. At opkalde efter moderen eller faderen var også et farligt forsøg, det blev opfattet som at slå en knude på slægten, så fortsættelsen udeblev.

Dåbsgaver bestod ofte af pengegaver i form af mønter. Desuden var ranglen også brugt som dåbsgave. Den bestod af et skaft med en rund kugle, hvori små raslende metalkugler fandtes. Det var en almindelig tro, at lyd af enhver art skræmte dæmoner bort. Efter dåben blev der i ældre tid holdt stort gilde i hjemmet. Gæster var de mange faddere, familie og naboer. Gildet kunne vare op til flere dage, og der blev festet med en overdådighed af mad og drikke. Også her gik det så vidt, at der måtte gribes ind med forordninger. I 1683 kom der i tilslutning til Danske Lov en indskænkning af dåbsgildets omfang. Barnet måtte ikke pyntes med perler eller ædelstene, og i hjemmet måtte man ikke traktere med konfekt eller drik, men alene med almindelig mad.

Kristentøj / Dåbskjoler

En væsentlig ting i forbindelse med dåben har altid været det specielle tøj, barnet blev iført.

Den ældste form for kristentøj eller dåbsdragt, vi har overleveringer om, er fra den katolske tid. Det var en hvid dragt og hue, som det nøgne barn blev iført straks efter dåben mens præsten sagde **"Modtag den hellige, hvide Hue og ubesmittede Klædning, som du skal bære den for Kristi Domstol, at du maa faa det evige liv"**.

Ved reformationens indførelse ophævedes skikken med den hellige hvide dragt, men det betød ikke en udryddelse af dåbsdragten som sådan.

Nu blev den blot mere farvestrålende og kostbar, som klædedragten det hele taget var det i renæssancen og i de efterfølgende århundreder.

Mange af de bevarede dåbsdragter fra 1700 og 1800-årene er af silkestof af en eller anden slags, ofte brokade og overdådigt pyntede med kulørte silkebånd,

knapper, glas-perler og små fjer.

På nogle dragter er bånd eller kniplinger syet, så de danner Andreaskors eller ottetaller, symbolet på uendeligheden.

Noget kristentøj er fyldt med rosetter eller sløjfer. Rødt har stadig været den foretrukne farve, men bagsiden er ofte af et tarveligere stof f.eks. kattuntrykt bomuld.

Til kristentøjet hørte også en hue. Denne kunne være kulørt eller hvid og var ofte pyntet på samme vis som den øvrige dragt. I nogle familier har kristentøjet været et klenodie, som gik i arv gennem flere generationer.

Denne hvide dåbskjole, er en dåbsdragt syet af en gammel brudekjole. I 1847 var den brudekjole for en ung præstefru, som senere omsyede den til konfirmationskjole for sin datter. Denne syede den om igen i 1878 til dåbskjole for sit første barn og brugte den også til de næste 8 børn. Derefter blev 14 børnebørn og 21 oldebørn døbt i kjolen.

Men det har også været almindeligt, at man i præstegården, hos degnen eller hos jordemoderen havde et eller flere kristentøjer, som man lånte eller lejede ud.

Kristentøj var ofte udformet som en pose for at værne det spæde barn bedst muligt mod kulden i kirken. I løbet af 1800-årene udvikledes dåbsdragten til en egentlig kjole. I begyndelsen fastholdt man anvendelsen af kraftige farver, men efterhånden blev pynten mindre outreret, farverne dæmpedes.

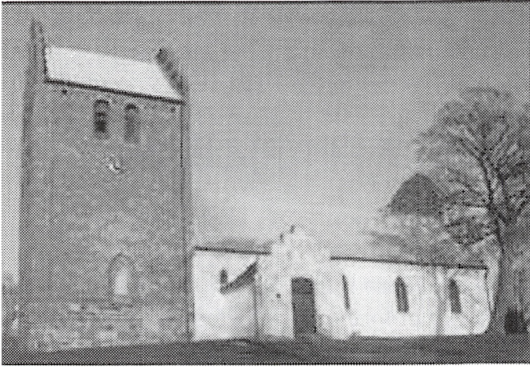
Omkring 1900 blev den helt hvide dåbskjole almindelig. De første hvide kjoler har været ganske tynde af moll eller lignende og brugtes gerne over en rød underkjole. At sy navnetræk på dåbsdragter har ikke været almindeligt alle steder i landet, først i dette århundrede finder vi hvide kjoler med dåbsbørnenes navne broderede forned.

I nyere tid bruges den hvide dåbskjole både til drenge og piger, blot med den forskel, at der bruges lyserødt livbånd til pigerne og lyseblåt til drengene, lilla bliver brugt til begge køn.

*Kilde: Vendsyssel Nu og Da nr. 8. 1984 (Historisk museum) af Åse Friis og Ellen Nielsen
Samt bogen "Livet varsler om fødsel, tilværelse og skæbne" af Ib Askholm
Sammensat af Gitte Bergendorff Høstbo*

Med trillebør fra Hundested til København

Billede Torup kirke

Ude i bakkerne mellem Hundested og Lynæs, "Hundely", som de blev kaldt, boede i gamle dage en mand, der hed Niels Peter Jensen. Den dag, Nes Per Jæen skulle have bryllup i Torup Kirke, var han taget på havet med fiskerne fra morgenstunden, og da de fik modvind på hjemvejen, kom de for sent i land. Men både bruden og præsten ventede tålmodigt, og vielsen fandt sted, som den skulle.

Der blev i årenes løb en stor børneflokk at forsørge, og der var Smalhans til huse. Overdrevslodden og huset, de boede i, hørte til en gård i Tømmerup, og det meste af sommeren måtte både Nes Per Jæen og hans kone arbejde på gården, mens de store børn så efter de små og passede kreaturerne derhjemme. Penge for arbejdet fik de næsten aldrig. Derimod fik de lov til at græsse et par får på gårdens marker. I makreltiden trillede så Nes Per Jæen på de bare ben fra Hundested til København med en kasse blanke makreller.

Det var en lang tur, og i de dage var der ikke andet end jordveje de fleste steder. Fiskekassen var foret med rughalm, og i den blev makrellerne stillet side om side med hovedet nedad. Han gik gerne fra Hundested ved 4-tiden om eftermiddagen, så kunne han være i København og komme på torvet fra morgenstunden. Sådantur gav 5 rigsdaler. Nes Per Jæen købte gerne to rugbrød, som han tog med hjem på børen - så sparede han lidt penge, for rugbrødene var 2 skilling billigere i København.

Til fortæring på sådan en rejse havde Nes Per Jæen nogle stykker ostebrød og en lille lærke med brændevin i med hjemmefra. En søndag hen mod aften kom han engang trillende i Frederiksværk på vej mod hovedstaden. Han stoppede op på torvet for at få sig en bid mad, men opdagede så, at han havde glemt at få fyldt lommelærken, inden han gik fra Hundested. Butikkerne var lukkede, men på kroen stod et vindue åbent. Der stod en pige ved vinduet, og hende spurgte Nes Per Jæen, om hun ville sælge ham et par snapse. Det var der ikke noget i vejen for. Hun tog flasken og fyldte den, og da der skulle betales, sagde hun: "Det koster ikke andet end at tie stille!"

Da Nes Per Jæens kone døde, og han selv blev svagelig, kom han til at bo hos en datter ved Vinderød Skov. Der fik han en god pleje efter et langt liv fuldt af slid og i små kår. Både Nes Per Jæen og hans kone har nu i mange år hvilet på Torup Kirkegård.

Kilde: "Jul i Nordsjælland" 1942 og 1956.

Gamle madopskrifter fra Nordsjælland

Melonsuppe fra Bregnerød

En overraskende suppe er Melonsuppe fra Bregnerød! Den lader til at være gammel, allerede da opskrifterne bliver samlet, hvad man formoder må være sket i midten af 1800 - tallet. Opskriften lyder: Kødet af en lille melon skæres i terninger, som svitses i en gryde i en stor klump smør. Peber og salt drysses på, vand hældes ved, og det hele koger i ½ time. Lige før serveringen kommes finthakket kørvel, persille og grøn dild på suppen og får et opkog med den.

Fyldt mørbrad

Fra Bregnerød kommer også den fyldte mørbrad, der beskrives således: En stor mørbrad pudses smukt af og får en dyb ridse ned igennem. En fars laves af hakket flæsk, champignons, løg, salvie og franskrød opblødt i mælk, salt og peber. Farsen lægges ind i mørbraden, som bindes om og steges som sædvanligt, idet man lige til sidst jævner saucen med et glas øl. Det har formodentlig været det stærke, hjemmebryggede i gamle dage - nuomstunder kan almindeligt flaskeøl sikkert sagtens bruges!

Kålrouletter med blodpølse fra Gilleleje

Gilleleje har æren og ansvaret for den såre fantasifulde ret, der hedder kålrouletter med blodpølse!

Her er fremgangsmåden den, at et passende antal pæne hvidkålsblade sættes over ilden i kogende vand og får et opkog, så de bliver bløde. De tages op, og det grove af stilken skæres væk. En blodpølse befries for skindet, og på hvert kålblad lægges en stor skefuld af pølsemassen, som formes til en langagtig klump, så bladet kan rulles sammen om den. Der bindes for rouletterne som brunes i smør. Vand hældes på, og heri steger rouletterne svagt i et par timer til kålen er mør. Saucen, der gives til, er heller ikke almindelig: Den består af smeltet smør med honning i.

Kilde: "Jul i Nordsjælland" 1942 og 1956.

Om konfirmationskikke

De fleste regner vist med, at konfirmationen blev indført i Danmark ved lov i 1736, i 200-året for reformationen, men det er en sandhed med visse modifikationer. Vi kan finde optegnelser fra slutningen af 1600-tallet, der tyder på en slags forløber for konfirmation.

Siden reformationen var et alfa og omega at bibringe ungdommen katekismulære, dvs. børnelærdom om bibelen. Der var imidlertid ikke enighed om, hvordan det skulle gøres. Men man slap ikke: man kunne ikke komme til alters eller blive gift, hvis man ikke over for præsten havde afgivet prøve på sin viden om det nye testamente.

I 1646 kom der lovbefalede konfirmationshandlinger i Hertugdømmernes kongerigske del. I Kristiania stift i Norge var biskoppen også forud for lovgivningen. I øvrigt er konfirmationen et barn af pietismen – der egentlig blot krævede, at man tog skriftens ord alvorligt. Det skulle man gøre lige fra skolegangen startede, og katekismus skulle derfor være forståelig undervisning og overhøring i stedet for udenadslære.

Der var megen modstand imod konfirmation, især frygt for, at det skulle være et sakramente som i den katolske kirke, og først langsomt indgik det som en naturlig kirkelig handling. Befolkningen var heller ikke glade for at skulle undvære børnene som arbejdskraft, mens de gik til undervisning hos præsten. I starten havde man været forsigtig: lovgivningen fastsatte ingen aldersgrænse, ej heller var der krav om,

at præsten skulle føre kirkebog over sine konfirmander (dog skulle han udarbejde en liste over dem). Så enkelte steder er der konfirmander i kirkebøgerne, de fleste steder må listerne findes andetsteds i præstearkiverne. Først fra 1812 kommer konfirmanderne ind i alle kirkebøger. Og kravet om et vist minimum af viden om bibelen var fortsat nødvendigt, hvis man ville troloves, giftes, have fæste eller være soldat. Skudsmålsgesnerne (indført 1832) starter umiddelbart efter konfirmanderne med præstens optegnelser om den unges data. De blev afskaffet 1875 – kun for at blive afløst af påtegninger hos sognefogeden (på landet)

eller politiet (i købstaden) indtil 1921. Her burde man altså i teorien kunne finde til- og afgangslister på konfirmanderne.

Placeringen i kirken var i starten efter stand – der er eksempler på, at man kunne tilkøbe sig en bedre plads forrest i kirken.

Praksis udviklede sig efterhånden til, at konfirmationen blev henlagt til barnet var fyldt 14 år – i 1759 blev intervallet mellem det 14. og 19. år. Og vé det unge menneske, som ikke ved sit 19. år havde bevist sin viden om bibelen. Det var op til den enkelte præst at vurdere, om han ville lade nåde gå for ret eller ”katekisere” konfirmanden i flere år. Det afhang f.eks. af de sociale forhold - hvis et lille barn var sendt i tjeneste allerede fra 7-årsalderen medførte det ofte manglende skolekundskaber.

Præsten måtte sætte ind med yderligere undervisning over for ukonfirmerede 19-årige, og vedkommende var tvunget til at gennemgå den. Men hvis den pågældende havde vist sig uvillig til at lære religion, var straffen fængsel ”i Hullet paa Vand og Brød”.

Hjælp det heller ikke, var der yderligere sanktionsmuligheder i form af tvangsarbejde, tvangsundervisning og tvangskonfirmation i forbedringshuset – i værste fald udvisning til ”Sct. Croiz i Amerika”. Forhåbentlig har man ikke fundet konfirmerede aner her!

Jeg har valgt at gengive en kirkebogsafskrift fra artiklen ”Konfirmation i Østjylland” af Birgit Jensen (nu Kaiser): Den er fra Zeuthen (=Søften) sogn 12. april 1801:

Nr. 1 Rasmus Sørensen i Zeuthen, en søn af Gmd. Søren Rasmussen i Zeuthen, denne besad meget gode Sjæls Evner og Lyst til at lære og forstaa hvad han blev meddelt, han var meget vel oplyst i sin Christendoms Kundskaber, og svarede med færdighed og Bestemthed.

Nr. 2 Sacharias Laursen af Norring, en søn af Gmd. Laurs Sachariasen af Norring, denne gav ikke den forrige noget efter i Kundskaber, men havde endog et skarpere Indicium, kun syntes han ikke saa færdig i at gjøre rede for sine Kundskaber, men han blev da en sjælden oplyst Person, af hvem man tør vente at han lever derefter.

Nr. 3 Jens Baltzersen af Zeuthen, Gaardmand Baltzer Jensens søn, denne blev i to Aar forberedt, og naaede endelig en gandske god Oplysnings Grad, dog er han ej at ligne mod de øvrige gode.

Nr. 4 Berthel Michelsen af Tinning, Grdmd. Michel Rasmussens søn. Denne blev ligeledes forberedt i to Aar, men aldrig lykkedes det mig at bringe ham saavidt som jeg havde ønsket, dog vidste han mere end hans vanskelige Udtale lod os formode.

Nr. 5 Ole Michelsen af Tinning, Huusmand Michel Vachts søn, - denne blev kun gandske maadelig, men jeg saa at herved var intet at gjøre, da han manglede alt det der skulde forbedre ham.

Nr. 6 Peder Pedersen af Zeuthen, Huusmand Peder Andersens søn – i alle maader at ligne ved de forrige.

Nr. 7 Peder Rasmussen af Zeuthen, dette Menneske er nu 38 aar gammel, han blev i sin Opdragelse ved Forældrenes Skjødelsløshed og Fattigdom gandske forsømt, lærte hverken at læse eller skrive, blev opfødt til Betleri, og vandrede saaledes omkring med Forældrene, nu døde Faderen, Moderen selv var vanvittig, bekymrede sig om intet – lod Drengen antage sig en Tieneste og overlod ham til sig selv. – Hvor han tiende blev han antegnet til Confirmation, men blev altid afvist da han ikke kendte et Bogstav. – Saaledes hengled hans tid indtil hans 20de aar, da blev han ansat som Soldat ved Regimentet i Rendsborg, der tiende han sine 8 Aar uden at man vidste at han ej var confirmeret, nemlig da han skal have sin Afsked er han kommen i Zeuthen Bye og Soldaterlægd, men da man ved Sessionen faar at vide hans Skjæbner, tilbageholder man hans Afskedspas indtil han er confirmeret. – Jeg som da nyeligen havde tiltraadt Kaldet her, faar fra Hr. Biskoppen Ordre at antage mig denne hans undervisning. Den alder han allerede havde opnaaet, den gandske forskrækkelige Uvidenhed der omtaagede ham, og hans hele ulyst, lagde ham hindringer i vejen for at blive god, og mig for at lære ham noget. – Jeg begyndte forfra, lærte ham at kjende Bogstaver, stave, men kunne ikke faa ham til at læse indenad. Jeg forandrede min Plan, foresatte mig at tale med ham, og ved blotte samtaler at give ham Religionens Sandheder. Denne undervisnings Maade vandt endelig Sejer over alle Vanskeligheder, og efter to Aars idelig Omgang engang daglig, blev han antagen til confirmation med gandske gode begreber om alt hvad der er det vigtigste af Religionen.

Nr. 8 Edel Secher fra Hiortshøjlund, min Kones Syster, blev særdeles vel oplyst.

Nr. 9 Ane Jacobsdatter af Foelby, Huusmand Jacob Lassens Datter – denne fattige Pige blev ypperlig bekjendt med Religionen, hun havde baade lyst og evner.

Nr. 10 Else Therschildsdatter af Foelby, Degnens Datter, blev meget god efter at have gennemgaaet nogle alvorlige Fejder med mig.

Nr. 11 Karen Jensdatter af Zeuthen, Huusmand Jens Meilbys Datter af Spørring. Denne var i begyndelsen heel maadelig, men da hun ikke manglede Vilie, blev hun omsider meget god, hvortil især bidrog dette, at jeg gennemdrog hendes lærebog med renere Blæk hvorpaa jeg opskrev nogle Tilsætninger og Forklaringer over lærebogen, hun blev derved meget flink.

Nr. 12 Ane Ibsdatter af Tinning, Huusmand Ib Rasmussens Datter. Hendes Fattigdom og Tieneste hos fremmede, forbød hende at blive saa god som hun kunde have blevet, dog blev hun ikke at foragte.

Nr. 13 Ellen Christensdatter af Zeuthen, Gaardmand Christen Jensens Datter.

Nr. 14 Ane Nielsdatter af Tinning, Huusmand Niels Topholms Datter,

Nr. 15 og Mariane Mogensdatter af Foelby, Huusmand Mogens Christensens Datter, disse to bleve i to aar forberedede, men dog kun gandske maadelige – de bleve omsider bragte saavidt, at de kjendte de vigtigste Religionssandheder, skjønt alt med Tvang.”

Den samme oversigt kan i øvrigt læses i Birgit Kaisers senere udgivne bog ... ind i de voksnes rækker. Den skyldes pastor Secher.

Klædedragten

Klædedragtens udseende blev reguleret i to ”placater” fra 1783 og 1784, som foreskrev påklædningen for piger, der skulle konfirmeres henholdsvis fra bondestanden og ikke fra bondestanden. Man skulle være nogenlunde ensartet klædt. I forordningen fra 1784 (piger uden for bondestanden) nævnes som årsag til udsendelsen af plakaten: ”...som det erfares, at de unge Pigebørn, som staa til Konfirmation, paa saadan Andagtsdag besynderligen ere pyntede og ofte meget blottede, hvoraf følger, at deres Agtsomheder denne Dag og forud fæstes paa deres Pynt, og deres Andagt altsaa ikke derved befordres, men fattige Forældre endog

sættes i en for dem sær tyngende Udgift...” (Clausager).

Læs selv resten af forordningen i hans artikel. Det har formodentlig ikke hjulpet meget – op gennem tiden vrimler det med avertissementer for konfirmationstøj, og i dag er det jo et mål i sig selv at få konfirmationstøj efter sidste nye mode – uanset om forældrene har råd eller ej. Men de selvsamme annoncer kan samtidig vise, hvordan moden har skiftet gennem tiden. Der er næppe tvivl om, at tøjet har betydet meget for den unge, og for forældrenes pengepung.

Tøjhjælp

At tøjet har betydet meget, vidner også de mange krumspring om, som man tyede til, hvis man ikke havde råd til at anskaffe tøj: at få tøj på fattigvæsenets regning var et stort prestigetab. Nogle brugte omsyet tøj, andre lejede eller lånte det med det resultat, at det næppe altid har siddet ordentligt på kroppen. Der eksisterer også avertissementer med brugt konfirmationstøj. Nogle unge fik konfirmationsdragten som løn for 1-2 års forudgående tjeneste.

Desuden opstod der privat godgørelse som Madam Preislers. Fra slutningen af 1820erne eksisterer der konfirmationsudstyrsforeninger til hjælp for fattige drenge og piger af middelstanden. Efter 1850erne finder man ud over velgørende foreninger som ”Selskabet af 30. Juni 1865 til Confirmandudstyr for Fattige Confirmander” en sparemærkeordning (siden 1881) og en konfirmationsforsikring (siden 1896). Altsammen initiativer, som skulle sikre en standsmæssig påklædning. Grev Reventlow på Christianssæde, som også i anden sammenhæng har søgt at forbedre bøndernes kår, stiftede et legat til bønderbørnene under hans grevskab, og hvert år uddeltes 4 rdl. til ”24 fattige og sædelige Børn af uformuende Forældre”. Senere dækkede legatet også en salmebog. Det højeste ønske hos 1800-tallets konfirmander var nye støvler. Desuden kunne man få hjælp via private legater, fra Vajsenhuset eller et børnehus, næsten altid på lokale initiativer. Foreningen med det besynderlige navn Propforeningen P var dog landsdækkende.

Hvordan oplever de unge konfirmationen?

Else Marie Kofod på Dansk Folkemindesamling har indsamlet spørgeskemaer omkring folks konfirmationsoplevelser. Hun fortæller fra spørgeskemaerne om de unge: ”Det allervigtigste for dem var, at det gik godt. At de ikke gjorde noget forkert eller pinligt i kirken, og at festen bagefter også gik godt”. Og typisk involverer man i dag de unge meget mere end tidligere, hvor konfirmationen drejede sig om en overgang til voksenlivet. Inden de unge blev taget med på råd i 1960’erne og 1970’erne, og hvor børn kom med, var der ifølge Else Marie Kofod skrækkelige beskrivelser fra 1930’erne til 1950’erne, hvor gæsterne drak sig fulde, og hvor det slet ikke var konfirmandernes fest.

Else Marie Kofod vil stadig gerne modtage beskrivelser af konfirmationsskikke til et forskningsprojekt om traditionsændringer i 1800- og 1900-tallet. Hvis man vil bidrage, findes det på www.dafo.dk/konfirm/k_index.htm På denne hjemmeside findes også nogle billeder af tøjmoden og korte omtaler af konfirmationsskikke. Men også mange lokale museer har indsamlet bl.a. tidstypisk konfirmationstøj. I Jens Søndergaards artikel gengives nogle eksempler fra Sæby.

3 dag er konfirmationen nok først og fremmest en ungdomsfest. Det betyder ikke længere noget for ens borgerlige rettigheder, om man er konfirmeret: Det nye begreb "nonfirmation" er blevet indført, og konfirmationsforberedelsen har skiftet fra samtale og overhøring til aktiverende pædagogik. I mit eget sogn er der stadig mulighed for at vælge den "gammeldags" konfirmationsforberedelse hos en præst på et skemalagt tidspunkt. De fleste vælger imidlertid samvær med deres konfirmandhold, herunder et weekendophold uden forældre, hvor man tilrettelægger en gudstjeneste og dyrker rollespil, ligesom de unge får mulighed for at omsætte deres teoretiske gudstjeneste til praksis.

De unge skal ikke gå glip af festen, og i dag er det lige velset, om man er nonfirmeret eller konfirmeret. I begge tilfælde er den unge i centrum, og fokus er på fest, nyt tøj og gaver. Og der kan være det rent praktiske ved en nonfirmation, at man selv bestemmer datoen og dermed lettere har mulighed for at leje et lokale, en kokekone eller hvad man nu har behov for.

LITTERATUR:

Til artiklen er benyttet oplysninger fra følgende bøger og artikler:

Jørgen Peder Clausager:

Nogle træk af konfirmationens historie, i: Sæby Museums Årsskrift 1990.

Birgit Jensen (Kaiser): Konfirmation i Østjylland. En foreløbig rapport, i:

Østjysk Hjemstavn. 1982

Birgit Kaiser: Ind i de voksnes rækker. En bog om konfirmationen. Gad, 1992.

P. G. Lindhardt: Konfirmationens historie i Danmark. 1936

Birgit Straarup: Den store ungdomsfest. Berlingske Tidende, 21. april 2001.

Referat af samtale med Else Marie Kofod, Dansk Folkemindesamling. (Også i netudgave i www.avisdata.dk, adgang via visse biblioteker)

Jens Søndergaard:

Kulturhistoriske betragtninger omkring konfirmation og dragt, i: Sæby Museum. Årsskrift. 1992.

Samt materiale fra Dansk Folkemindesamlings hjemmeside (se ovenfor).

Lykønskningsskort fra ca. 1900 og et konfirmationsbrev fra 1940'erne.

Findes på Dansk Folkemindesamlings hjemmeside, hvorfra det bringes med velvillig tilladelse.

Varsler om vejret

I gamle dage havde man ikke som nu Meteorologisk Institut, som kunne fortælle, hvordan vejret ville blive. Der var megen overtro, og man tog varsel af, hvordan skyerne så ud, hvordan solen gik ned og meget mere.

Der var også overtro, når det drejede sig om bestemte dage i året. F.eks. var 1., 2., 4., 6., 11., 12., og 20 januar Tycho Brahesdage .

Slægtshistorisk Forening for Storkøbenhavn blev stiftet den 7. januar 1977. Som man kan se af ovenstående Tycho Brahesdage er 7. januar ikke en af disse dage, så det må betyde, at det har været en heldig dag, da vor forening blev stiftet. Foreningen har da også vist sig at være særdeles levedygtig.

7. januar har dog ikke altid været en heldig dag, i hvert fald ikke for Knud Lavard.

I bogen ”Vore gamle kalenderdage” fortælles det, at Knud Lavard den 7. januar 1131 blev stukket ned i Haraldsted Skov af sin fætter Magnus.

Selv om skjalden, som hentede Knud Lavard til mødet i skoven, med en sang prøvede at advare ham, tænkte kongen absolut intet ondt om sin fætter. Først da han satte sig ved siden af ham, bemærkede han, at Magnus var bevæbnet.

Men før Knud kunne sætte sig til modværge, havde Magnus myrdet ham, hvorefter de medsammensvorne alle stødte deres spyd i Knuds afsjælede legeme – udåden var nu fuldbyrdet. Knud Lavard blev erklæret for helgen, da der bl.a. brød en kilde frem på gerningsstedet.

Overtro og varsler om januar

Nytårmorgen rettede bonden sit blik mod himlen, for:

Hvis himlen er rød før solopgang, bliver året præget af krig, pest og uvejr.

En anden vejrregel siger, at hvis solen på nytårsdag blot skinner, så længe det varer at sadle en hest, ja så vil det blive et frugtbart år.

Endelig burde man absolut intet uoverlagt foretage sig den 1. januar, da dagen jo var en Tycho Brahesdag.

Overtro og varsler om februar

Det er ikke tilrådeligt at bearbejde jorden i februar. Det er bedre at gå imod en sulten ulv end at se en mand arbejde i skjorteærmer i februar. Er februar mild, vil vi som regel få påskekulde.

Tycho Brahesdage 11., 17. og 18 februar.

Overtro og varsler om marts

Tør marts, våd april og kold maj giver fyldt lade, kælder og høstænge.

Selv om marts er aldrig så dårlig, vil der dog komme ni gode dage i denne måned.

Hvis januar og februar er milde, bliver marts kold. Er der megen tåge i marts, bliver det ganske ofte en regnfuld sommer.

Tycho Brahesdage 1., 4., 14. og 15. marts.

2. marts var **tamperdag**. I årene fra ca. 1600 til 1797 havde man ved hver af de fire årstiders begyndelse en såkaldt tamperdag, på hvilken der blev holdt tamperret: 2. eller 16. marts, 1. juni, 21. september samt 14. december. Denne retsinstant behandlede udelukkende ægteskabssager.

Overtro og varsler om april

Det skulle helst regne en del i denne måned, for: Aprils vejr er bondens glæde.

Og: April regn gavner både præst og degn. Eller: For april er det et heldigt tegn, når den giver varme og dygtig regn.

Kommer april mild ind, vil den vred gå ud. Og: Når vinden er i nordøst i april, får vi som regel eftervinter.

Men ellers erindres denne måned vel nok mest for sit ustadige vejr, for som man sagde: April gør, hvad den vil. Eller: Aprils lunefulde vejr og unge piger er ikke til at stole på. April narrer kjolen af din dovre krop og isner den gennem fra tå til top.

Tycho Brahesdage: 10., 17. og 18. april.

Overtro og varsler om maj

Maj måneds kulde gør laderne fulde.

Tør marts, våd april og kold maj fylder kælder, ladegulv og høstænge.

Varm maj giver nøgne blade og gøder som regel kirkegården.

Varme og torden følges som regel også ad, og derfor måtte det helst ikke tordne i maj.

Majmåneds regn kan betale en guldplov.

Regn i maj er lige så godt som en kongekrone.

Tycho Brahesdage: 7. og 18. maj.

Overtro og varsler om juni

Juni måneds regn giver bonden korn. Sct. Hans er ofte regnfuld.

Tycho Brahesdag: 6. juni

Overtro og varsler om juli

Er juli måned meget hed, da hvæs din le og høstfolk bed.

Tycho Brahesdage: 17. og 21. juli.

Overtro og varsler om august

Var det madmor der satte det første neg ind i laden, troede man, at der i det kommende år ville blive født flest hundyr på gården.

Var det derimod husbond, der gjorde det, ville der med stor sikkerhed blive født flest handyr. Når kornet skulle ind i laden, kastede man det første neg hen i en krog med ordene: Dér mus, har du dit, lad så mig beholde mit.

Giver august for meget vådt
Bliver septembevejret godt.
Er i august den første uge hed,
Så varer vinteren længe ved.

Tycho Brahesdage: 20. og 21. august.

Overtro og varsler om september

Mild september giver mild vinter. Hvis trækfuglene forsvinder i denne måned, kan man regne med en mild jul, hvorimod torden i september varsler om en hvid og kold jul.

Tycho Brahesdage: 16. og 18. september.

Overtro og varsler om oktober

Vil træerne ej lade løvet fare,
bliver vinteren streng, tag dig i vare.
Hvis bierne kitter stade tidlig til
fårene skal drives ind med vold
Og ræven gør bli'r det kold
Tycho Brahesdag: 6. oktober

Overtro og varsler om november

Det kan diskuteres, om november er den sidste efterårsmåned eller om den er den første vintermåned. Peder Syv lod vinteren varsle i et smukt lille rim:

Ved Hellemissen (1. nov.)
må du mig vente
Mortensmisse (11. nov.) om jeg tør
kommer jeg end ikke før
så kommer jeg Sct. Karens dag (25.
nov.)
og lægger mig for din dør.
Tycho Brahesdage: 6. og 18.
november.

Overtro og varsler om december

Fint vejr i den første adventsuge varer ved lige til jul.
En kold og snerig december lover et frugtbart år og en god sommer.
Tycho Brahesdage: 6., 11. og 18. december.

Andre varsler

Dette var varsler om vejr, men der fandtes/ findes også varsler om, hvad der kan ske i et menneskes liv.

I det tidligere har vi beskæftiget os med Tycho Brahesdage.

Bl.a. hed det, at man ikke må indgå forlovelse eller ægteskab den 14. og 16. marts.

10. og 18. april er ikke gode flyttedage.

7. og 8. maj må man ikke begive sig ud på rejse.

Den 17. juni er ingen god handelsdag.

Den 30. november giver en åreladning ikke forbedret helse.

Foreningens skovtur i 2001 gik til Sydsjælland og da besøgte man bl. a. Holme Olstrup, hvor man ved Anneksgården har en stor dæksten ("soen") som er omgivet af randsten ("grisene"). Det varsler død på gården samme dag, hvis nogen forgriber sig på stenene.

Også på slotte er der historier om, hvor galt det kan gå, hvis man ikke retter sig efter, hvad folketroen siger. Om **Kronborg slot** fortælles det, at den svenske konge Karl X Gustav i året 1658 opholdt sig på Kronborg, da en kaminsten med Frederik III's navnetræk pludselig styrtede ned og nær havde dræbt broderlandets daværende monark. Ifølge traditionen tog han det som et dårligt varsel om den svenske krigslykke i Danmark – hvilket senere viste sig at være en korrekt udlægning.

På slottets bastioner ses der af og til et rødklædt spøgelse, som skal behandles med behørig respekt. Ifølge folketroen varsler det nemlig ulykke, hvis man opfører sig utilbørligt eller voldeligt over for dette åndevæsen.

Kilder:

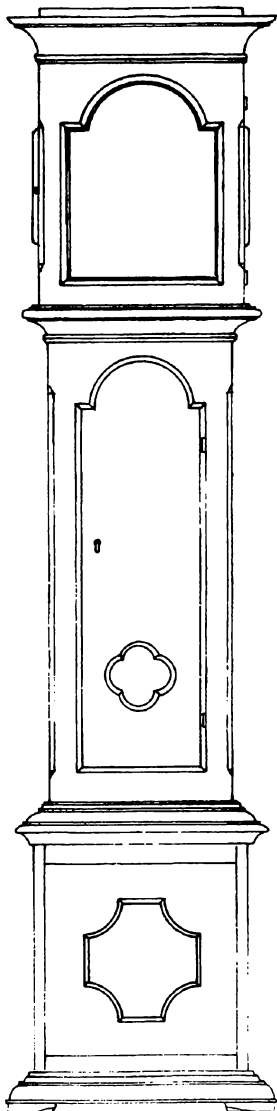
Ruth Gunnarsen: *Vore gamle kalenderdage* Askholms Forlag

Ib Askholm: *Livets varsler* do. do.

Ludmilla Balfour: *Tegningerne* do. do.

Der er mere mellem himmel og jord .

Personligt har jeg oplevet, at vores gamle standur (som stammer fra 1823 og har været i min families eje siden) gik i stå kl. 22.15 den aften, da min søster døde.

Da min søster boede i Sverige, fik jeg først meddelelsen næste morgen. Hun var netop død på dette tidspunkt. Det er underligt at opleve.

Min gudmor var gift med en kaptajn i ØK. Den 9. april 1940 gik han i allieret tjeneste. Det var meget sparsomt, hvad min gudmor hørte fra ham under besættelsen.

En nat i april 1945 vågnede min gudmor ved, at hun så sin mand stå for fodenden af sengen og gøre honnør, hvorefter han langsomt forsvandt.

En måned efter krigen fik hun meddelelse om, at hendes mand var blevet torpederet netop samme nat og var gået ned med sit skib.

Min gudmor formanede mig altid til at knuse æggeskallen, når jeg havde spist et æg. Hun sagde, at det ville frelse en sømands liv.

Gyda Mølsted

Hårde vintre

Folkevandring og restaurationsliv på Øresunds is

Alle vintrene fra 1801 til 1805 og den i 1809 var hårde. 1812 var Sundet tillagt allerede i december, og man kørte i slæde fra Landskrona til København. Det var den vinter, Napoleon var i Rusland. Den 26. april 1814 kørte et selskab fra Hven over isen til Sjælland. Både 1829 og 1830 var der slædekørsel mellem de skånske byer og Helsingør og København.

Fakkeltog over isen mellem Helsingborg og Helsingør i februar 1838

I 1836 - 37 og 38 kunne Øresund bære både heste og kaner. Den 26. marts 1837 gik Generalmajor Muller med sine børn over isen fra København til Trekroner, og 1838 var der ligefrem indrettet markedsplads med gøglertelte på isen mellem Helsingør og Helsingborg. Den 22. februar mødte Helsingborgs brandkorps med et fakkeltog i Helsingør. De helsingørske brandmænd kvitterede på samme måde den 28. februar.

Små historier fra København og omegnen

Ønskehøjen i Frederiksberg Have

I Frederiksberg Have, i nærheden af Zoologisk Have, ligger der en høj, som man tidligere kaldte Ønskehøjen. Måske er det en gammel gravhøj. Nogle kalder den Djævehøjen, og mange skævede til den uden at turde bestige den.

Men man sagde, at når man besteg den, kunne man ønske og få sine ønsker opfyldt. Nogle fortalte, at man skulle gå tre gange omkring den og så op på stenen, andre sagde, at man skulle stå op på stenen, ønske og spytte, så gik ens ønsker i opfyldelse. Holdt man en pengepung eller en mønt i hånden, kunne man ønske sig rigdom, men var man forelsket, skulle man holde et rav-, sølv- eller guldhjerte, som de unge piger dengang brugte som smykker, i hånden. Atter andre påstod, at man skulle ligge

på ryggen på højen med udspilede arme og ben og se op på solen så længe, til man var blændet af lyset, og så skulle man ønske. Men man måtte bagefter ikke nævne til nogen, hvad man havde ønsket, for så gik det ikke i opfyldelse.

Skatteegen ved Eremitagen

Nordøst for Eremitagen står der et stort fritstående egetræ, som kaldes Skatteegen. Når man lægger øret til jorden og lytter nøje efter, skal man kunne høre pengene, der er begravet nedenunder, klinge. Sagnet fortæller, at da den engelske hær 1807 lå uden for København, slog et par engelske soldater deres fourer ihjel og stjal hans penge. De blev dog bange for følgerne og gravede derfor penge-kassen ned under egetræet. Først mange år efter åbenbarede den ene af ugerningsmændene denne udåd på sit dødsleje. Ingen har indtil nu formået at hæve skatten.

Tordenskjolds grav

I Holmens kirkemur, på det sted hvor den vender mod vandet, skal der nærved Tordenskjolds gravsted være en sten, som ikke vil blive siddende i muren, men altid falder ud.

“Det er Tordenskjold,” siger folk, “ der vil komme igen for at slå Svensken!”

Kong Carl Gustav i Utterslev

Da Svensken i året 1658 lå for København, havde Kong Carl Gustav sit hovedkvarter i Utterslev, en lille by, som ligger på en høj en halv mils vej uden for staden. Medens han en dag sad ved bordet og holdt måltid i en gård der i byen, kaldet Schelers Gård, tog en af husets piger uformærkt et lagen og gjorde dermed tegn ind mod Københavns vold, for at det skulle vides, at den svenske konge var der. Og da dette tegn var set og forstået af dem på volden, kom straks efter en kugle derinde fra og tog maden af bordet for kongen. En anden form af sagnet fortæller, at den unge pige hængte tøj til tørring, hver gang danskerne kunne have fordel af at gøre et udfald, ligesom en ung karl på gården sad oppe i et træ og savede grene af, og imens signalerede han ind til byen med sit blanke savblad, så Svenskekongen ikke kunne begribe, hvordan danskerne kunne vide så god besked med forholdene i den svenske hær.

Nikolaj Kirkespir

Under et voldsomt stormvejr i januar måned 1627 blæste Nikolaj Kirkes spir ned; det faldt på langs ad kirken og sønder slog hvælvingerne, så kirken ikke kunne bruges, men gudstjenesterne måtte holdes under åben himmel.

Først 1666 blev tårnet forsynet med det høje spir, og tre år senere fik det sin fløjstang sat op. Ved den lejlighed skal en trompeter, der var dømt til livsvarigt fængsel, have frelst sig, idet han frivilligt tilbød sig at gå op med fløjen. Da han var kommet helt op, blæste han et stykke på sin trompet og drak derpå et par glas vin på kongens sundhed; da han bagefter smed glassene ned, gik de ikke i stykker. Dette betragtedes som et tegn fra himlen, og trompeteren fik sin frihed.

*Kilde: SAGN OG HISTORIER FRA KØBENHAVN OG OMEGN.
Udgivet af foreningen FREMTIDEN i 1950.
Redigeret af museumsdirektør Henning Henningsen.*

BRYLLUP

I en reklame for isenkræmmerkæden IMERCO var for nogen tid siden en artikel med overskriften : ” *Livets største fest* ”. Derefter stod der ” *Brylluppet er én af livets helt store oplevelser. At stå brud er for de fleste kvinder den ultimative opfyldelse af en romantisk drøm om den eneste ene og om at være prinsesse for en dag. Og der skal ikke spares på noget, når man holder bryllupsfest - da slet ikke på kjolen.* ” Sådan er det i dag, men det har nok ikke altid været sådan - det vil vi prøve at se lidt på i det efterfølgende.

I den senere tid har man også kunnet læse om, *arrangerede ægteskaber*. Det har været i forbindelse med udlændingepolitikken. Nu skal dette jo ikke være et politisk indlæg, men vi kan konstatere, at det tidligere har været meget almindeligt med *arrangerede ægteskaber* her i Danmark. Det vil vi også vende tilbage til.

Nu må man ikke forvente, at dette bliver en fyldestgørende afhandling om BRYLLUP/ÆGTESKAB. *Troels-Lund's Dagligt Liv i Norden* har en bog på 615 sider om bryllup/vielse og en på 517 sider om forlovelse. Disse bøger omfatter vel at mærke kun det sekstende århundrede. Så her vil der kun komme en ”lille ” omtale af ægteskabsindgåelse og om de skikke, der har været/er i forbindelse hermed.

Kursiv skrift er citater.

BRYLLUP (ifølge Lademanns leksikon) ”af vestnordisk *brudlaup*, *brudeløb*: egentlig navn på en festlighed, der ledsager ægteskabs indgåelse; nu oftest med betydningen: ægteskabs indgåelse: Ordets oprindelige betydning hentyder enten til brudens færd fra sit gamle hjem til brudgommens eller til den gamle bruderovsskik, at brudgommen skulle prøve at indfange sin brud.”

Andre steder omtales, at brudeløb kan være en form for dans, hvor bruden dansede ud af pigelavet og ind i konelavet og gommen fra karle- til mandelavet - det er nogen steder kaldt, at de ”løbes af lavet”.

Bydemænd indbyder til festen .

Bydelav (Gildeslav) Hver gård tilhørte sit bestemte lav, og ethvert medlem af dette var selvskevne til at deltage i de gilder, der fandt sted inden for lavet.

Gildeslav var nok det samme som bydelav. Ved ægteskaber var det ikke altid, at begge tilhørte samme lav, og så kunne det jo blive til rigtigt mange deltagere, når begges lav skulle med.

Bryllupsfester var, især på landet, store fester, som ofte varede i 3-5 dage. Det kommer der lidt om senere. Det var for det meste pigens forældre, der holdt disse store fester. Nogle mener at det kan skyldes at piger kun skulle arve halvt så meget som drenge, ”søsterlod og broderlod”.

Nu til dags er det mode med store prægtige bryllupper, men det er ikke så almindeligt, at forældrene holder det. Det er ofte de unge selv. De flytter sammen, sparer op og holder så et overdådigt ”prinsessebryllup”.

Forlovere er troværdige personer, der i anledning af ægteskabs indgåelse kan bevidne, at der ingen lovlige hindringer findes for det påtænkte ægteskab. Ofte indførte f. en erklæring herom i vedk. kirkebog. Sådanne erklæringer udgør et vigtigt personalhistorisk kildemateriale.

Disse oplysninger kan tit være slægtsforskere til stor hjælp, da det ofte var slægtninge, der afgav erklæringerne.

Forløftningsmænd en anden betegnelse for forlovere. Forløfte, en gammel betegnelse for kaution.

Vielsesring er en skik der i slutningen af middelalderen startede blandt de fornemme. En ring har ingen ende og har nok været symbol på at ægteskabet skulle være evigt. Tidligst var der kun bruden, der fik ring. Først efter enevælden blev det almindeligt, at begge parter bar ring. De skulle bæres på den 4. finger, thi de lærde mente, at der gik en åre fra hjertet og ud i den.

Trolovelse må IKKE forveksles med **forlovelse** det er to forskellige ting. Trolovelse er et officielt indgået bindende løfte om ægteskab, som kun kunne ophæves i ganske bestemte, nærmere opregnede tilfælde. Forlovelse er bare en aftale parterne imellem, som de selv kunne bryde.

I dag er det jo brylluppet, der regnes for indgåelse af ægteskab, men sådan har det ikke altid været. I middelalderen var det trolovelsen, der var det bindende. Bryllup var oprindelig en frivillig, men efter ægteskabsordinansen af 19/6 1582 en lovbefalet indvielse og bekræftelse af ægteskabet, der skulle udføres af præsten. Før vielsen skulle der dog finde en kirkelig trolovelse sted. Denne bestemmelse blev ophævet ved forordning af 4/1 1799. Adelen og folk af rang behøvede ikke den kirkelige trolovelse, hvis de i overværelse af seks fælles venner gav hinanden ja-ord.

Bryllupsgaver tidligere kaldet brudeskænk, har varieret igennem tiderne, det har været naturalier (såsæd, dyr, slagtevarer og andet), penge som på forskellig vis blev givet, ting til hjemmet og husholdningen. I dag er det ikke ualmindeligt, at parrene lægger en ønskeliste ud i en eller anden butikskæde, hvor giverne så kan koordinere gaverne.

Alsisk bryllupsskik. I "*æ Rummelpot' 1947*" (sønderjysk årshæfte), er der under overskriften: "Alsinger-Skikke fra gammel Daw" bla. omtalt en bryllupsskik. Jeg har oversat, så godt jeg kunne.

Når gæsterne er inviteret spørger de kromanden, hvad de unge skal gi' for festen. Ved Bryllupsfesten, når klokken slår 12, truttes der i et horn og alle gæsterne rejser sig og går ind i et andet lokale. Der sidder brudeparret ved et bord med en stor terrin foran sig, den er dækket af et håndkæde. Nu går alle gæsterne forbi og ønsker tillykke og lægger så en kuvert med penge ned i terrinen. Når parret senere tæller op, så har de nogen gange lidt overskud. "*Å tøs æ æ møj'e bæ som no te Davs, vo di mist hæ en stua Gjahld te å begynd mæ !*" Som forfatteren Hans Alsinger så rigtigt udtrykker det.

Arrangerede ægteskaber har været det mest almindelige i tidligere tider. Det var forældrene (nok mest fædrene), der planlagde hvem, deres børn skulle giftes med. Man skulle jo nødtigt komme i familie/lav med nogen, der var ringere end én selv. I

mange tilfælde har et bryllup været en simpel nødvendighed for at få dagligdagen til at fungere. Hvis en mand /kone døde var der jo ingen til at passe børn eller gården. Derfor ser man tit, at ægteskaber indgås meget hurtigt efter en begravelse. I nogle tilfælde er der ved arrangerede ægteskaber stor aldersforskel på ægtefællerne. Det kunne være, at manden giftede sig med tjenestepigen - hun var jo allerede inde i forholdene på det pågældende sted. Som jeg har set det omtalt et sted” *En karl med le fik en pige med ble*”.

Præster eller andre gifte sig med en enke for at få kaldet/embedet. Så kan de senere få en ung kone, der så kan overleve til den næste i jobbet.

Man må jo ikke gifte sig med nær beslægtede. I gamle dage var disse regler meget strengere end nu. Ægteskab måtte ikke finde sted mellem søskende eller næstsøskende ud i 3.-4. led. Svogre og svigerinder regnedes for slægtninge, ved vielse bliver mand og kone ét kød. Troels-Lund angiver bla. at en enkemand ikke måtte gifte sig med sin afdøde kones brors enke. Der var dog mulighed for at omgå disse regler - mod en passende betaling til kirken.

Påklædning

Tidligere var det skik, i hvert fald på landet, at man blev gift i egnens dragt (det vi i dag kalder folkedragt), det var festdragten dengang.

Lidt ind i 1800 årene blev det en sort kjole, der var festdragt, og så anskaffede man en sort kjole til brylluppet, så man havde den til festerne frem over.

Når man ville drille unge par, kunne man gøre det ved at spørge ”skal I snart købe sort”.

Hos borgerskabet gik man efterhånden over til den hvide brudekjole, men den sorte blev stadig brugt på landet, nogle steder helt op til ca. 1940.

Bryllupper og bryllupsstøj er som så meget andet modepræget og mode har det jo med at gentage sig.

I Berlingske tidende 5. januar 2002 var en artikel om mode i Bryllupsbilleder. Deri står bla., at i dag er der mode i de lidt mere pikante billeder. Der er som eksempel vist en, der tager sin brud på det bare lår lige ved strømpebåndet.

På en udstilling om Brudekjoler, på Ølstykke bibliotek, er jeg stødt på følgende oplysning ”*Strømpebåndet har samme symbolik som brudesløret. Når det tages af bruden, hvilket normalt er gommens opgave, betyder det deflorering. Der følger også en skik med i denne tradition, nemlig at manden skal kaste strømpebåndet ud til de ugifte mænd - deraf kunne man se, hvem der ville blive gift næste gang. Det er den samme tradition, som når bruden kaster sin buket ud til de ugifte kvinder. Skikken med strømpebåndet er blevet sporet tilbage til Tyskland i 1230.*”

Borgerlig vielse blev tilladt fra 1851, men kun hvis man tilhørte en anden religion eller var udmeldt af folkekirken. Som der står i min farmor og farfars ÆGTESKABSBEVIS ”*Harald Jensen, der ikke tilhører noget her i Landet bestående Trossamfund, født i osv. – efter at de i Lov af 13de April 1851 §§ 4 og 5 befalede Bevisligheder vare tilvejebragte, den 12te September 1902 lovligen og med fuld borgerlig Gyldighed for Kjøbenhavns Magistrat have indgaaet Ægteskab med hinanden, bevidnes herved i Overensstemmelse med den derom førte Protokol.*”

Fra starten af 1920 kunne man blive borgerligt viet uden disse betingelser. Det var især den store mode i efterkrigsårene, fordi man skulle være gift for at kunne få en lejlighed, så hvis der var en ledig var det med at blive viet i en fart, boligkøen var lang.

I Valdemar Sejr's jyske lov 1241, er omtalt, at en mand og hans elskerinde, der har levet sammen i tre år kan anses for ægtefæller. Så de ”papirløse ægteskaber” er ikke nogen ny foreteelse.

Gode beskrivelser af bla. bryllupper, har jeg fundet i nogle bøger, som jeg er meget glad for at læse igen og igen. Det er Helene Stranges bøger om bønderne på Nordfalster. Det er romaner men

Helene Strange (1874- 1943) har arbejdet meget med samtaler med gamle folk på Falster.

Hun har udgivet mere end 20 bøger og har haft over 40 indlæg i Lolland- Falsters historiske samfunds årbøger i tiden 1916 til 1944. Der kan jo nok ikke være tvivl om rigtigheden af beskrivelserne. Jeg vil bruge nogle citater fra bogen **Priergårdsslægten**, skrevet i 1922 - 23, den handler om 3 generationer i 1800-tallet. Citaterne er fra det første bryllup i bogen.

Det er et dobbelt bryllup for Inger Prier (bogens hovedperson) 19 år og hendes 2 år ældre søster Grete.

Det er et af de tidligere nævnte arrangerede bryllupper.

Gårdejer Knud Ræv har 2 sønner, som han vil have gift med de 2 døtre på Priergården.

Det hele aftales af de 2 forældrepar. Inger og hendes mand overtager Priergården, og søsteren og hendes mand skal overtage Rævegården. Inger får ikke den hun elsker, men må tage denne unge mand for at hendes forældre kan få søsteren ind som gårdmandskone. Som Ingers mor siger *"de er skikkelige karle og faderen en af de rigeste mænd i sognet, så der kan ikke tænkes noget bedre for jer."*

"Om fredagen kom hele Rævefamilien kørende til Priergården, og efter at Knud Ræv og Morten Prier havde været hos præsten for at få sammenskrevet de to unge par, bød Kirsten Prier til bords. - Under måltidet bestemtes det at bryllupperne skulle finde sted i ugen efter nedlysningen". Det arrangeres således, at de skal giftes i samme uge. Grete om onsdagen og Inger om fredagen, så der kan holdes andendagsgilde for begge par om søndagen.

"Efter tidens og egnens skik plejede et par tilkommende ægtefolk at flytte sammen, når trolovelsen var fejre". Men Kirsten sætter sig imod - hun kan ikke undvære Grete til alle de forberedende arbejder. Det bliver familien Ræv meget utilfreds med,

men Inger bliver glad. ”At hun endnu i samfulde tre uger kan leve udenfor Rasmus’ synskreds.”

Tiden op til bryllupperne går med forberedelser. Rengøring, reparationer, slagtning, saltning og ikke mindst baging.

”Aftenen før Gretes bryllupsdag var der stort mælkegilde, og fra hver gård i gildeslavet kom en pige med nymalket aftenmælk til gildegrøden.”

Det var nødvendigt, at man fik naturalier fra de andre i ens lav, thi ingen havde selv så meget, som skulle bruges til de mange gæster. Så gjorde man gengæld, når de andre holdt gilde. Eller man leverede noget tilbage i tidens løb. Da det ofte var mælk og smør kunne man, på grund af opbevaringen (ingen køleskabe), først modtage det i sidste øjeblik. Det var som regel tjenestepiger fra de andre gårde, der bragte det dagen inden. Så holdt man, som ovenfor citeret, mælkegilde for dem der kom med det. Det var nok ren svir for fattige tjenestepiger at komme til et sådant gilde.

På selve bryllupsdagen *”ved nitiden kom de første bryllupsgæster og tog straks fat på frokosten, der bestod af sigtebrød og hvedekage med tilhørende saltmadsfad, smør og ost samt rigeligt med øl og brændevin. Da den var sat til livs, kørtes der til kirke, og efter hjemturen spistes til middag, sødgrød og klipfisk.”* Når de kørte til kirke, kørte gommen med sin far og en ”brudesvend” forrest. Derefter kom hele deres lav, og så kom bruden med sin far og en brudepige, og så kom deres lav. Når de kørte hjem fra kirken, kørte bruden og hendes lav forrest. *”Først om søndagen, når de nygifte skulle som unge folk i kirke, måtte de køre på samme vogn.”*

Efter de var kommet hjem og havde spist middag, blev der spillet op til dans. Morten Prier fører Inger op, og danser hende hen til Brudgommen.

”Ta’r du så min hånd løs, sagde han og Rasmus tog fat, hvor svigerfaderen slap. Ved midnatstid dansede pigerne bruden ud af deres lav og ind i konernes, og efter at hun var modtaget der, førte de hende ind i stuen for at give hende den sorte hue på. - et par af søstrene løste den røde nakkehue og fæstede den sorte i stedet.”

Derefter skulle gommen kysse sin brud. Festen fortsattes til og med frokost lørdag formiddag. Om søndagen samledes alle igen til frokost og man kørte i kirke. Når de var kommet hjem fik de middag, og der blev festet og danset til den lyse morgen. Mandag eftermiddag skulle der være ”kokkegilde”. *”I dag var det brudefolkenes tur til at gøre opvartning, da kokkekoner, skænkere og skaffere og hvem andre der havde hjulpet til ved bryllupperne, nu skulle sidde til bords og nyde tak og ære for al ulejligheden.”*

Festen sluttede tidligt på natten, da alle var trætte. Det var vel forståeligt nok, da festen havde varet fra onsdag til og med mandag.

Læs bogen og få mange flere detaljer med.

Der er og har været mange flere skikke, traditioner og overtro i forbindelse med bryllupper (ris efter brudeparret, myrter, eenøre til sko m.m.m.), men dette er som skrevet i starten, kun en "lille" omtale.

Det er ikke sikkert, disse oplysninger stemmer med, hvad I har hørt/læst. Det kan nok skyldes, at bryllupper (og andre skikke), som nævnt har varieret fra sted til sted og fra tid til tid. Som Helene Strange skriver "*Efter tidens og egnens skik.*" Måske kan i forhøre Jer hos det lokalarkiv, der er nærmest det sogn, I arbejder med - det kan jo tænkes de har oplysninger fra egnen.

Mine Kilder er:

Helene Stranges

Priergårdsslægten, og I mødrenes spor (En beskrivelse af kvinders arbejde)

Lademanns leksikon

Karoline Graves: *Ved Halleby å.*

Troels Lund: *Dagligt liv i norden bind 5 – forlovelse og bind 6 -bryllup.*

Jens Jørgen Nygaard: *Fra Vugge til grav.*

Ruth Gunnarsen: *Familiens højtider i gamle dage .*

Johnny Thiedecke: *Kristne fester.*

Johan Hvidtfeldt: *Håndbog for danske lokalhistorikere.*

Gladsaxe Byarkiv: *Teksthefte til Udstillingen "Vi si'r til lykke..."*

Ølstykke bibliotek: *Tekstplancherne til udstilling af brudekjoler.*

DØD OG BEGRAVELSE

Den sidste af livets højdepunkter er afslutningen på netop livet. Mange vil mene, at der herefter ikke er mere, mens andre er af den overbevisning at noget andet vil erstatte livet. I dag vil mange nok anse døden for at være den definitive afslutning, det er i hvert fald ikke noget man taler så meget om.

Når døden alligevel banker på døren ved f.eks. et nært familiemedlems bortgang overtager professionelle i de fleste tilfælde det praktiske og selve begravelsen foregår som regel i stilhed uden for megen opmærksomhed.

Denne fremgangsmåde har skabt en distance til døden som man ikke i tidligere tider på samme måde har haft.

Emnet for denne artikel er fortidens syn på den uundgåelige død, men også den overtro og de varsler som var herskende hos landbobefolkningen samt nogle af de skikke som var tilknyttet døden og begravelsesceremonien.

Forholdet til døden før og nu

Når en nær slægtning eller ven ligger for døden, vil man nok ikke direkte til vedkommende tale om det forestående, man vil gå uden om emnet og måske i stedet forsøge sig med trøst og forhåbning om bedring og helt undgå ordet død. Det vil slet ikke komme på tale, hvorvidt man vil være deltagende eller ej ved hans begravelse. Sådan var det ikke nødvendigvis tidligere, som eksempel kan nævnes nedenstående brev, hvor afsenderen ikke var til sinds at gå uden om kendsgerningen, nemlig budskabet om broderens forventede snarlige død. Med få og velformulerede ord beskriver han både det uundgåelige i det forestående, når Gud kalder en til sig og det helt jordnære, nemlig at han vil støtte enken og børnene så godt han formår. Til sidst meddeler han, at han håber at kunne være til stede ved begravelsen.

I et andet brev sendt til samme person meddeler en ven, at han ikke vil kunne deltage i begravelsen, hvorfor det altså ikke er et enkeltstående tilfælde, at man gjorde opmærksom på, om man ville deltage eller ej til den pågældendes begravelse.

Når man læser disse breve får man det indtryk, at man dengang havde et betydeligt mere konkret og naturligt forhold til døden. Skæbnetroen var meget mere udbredt førhen om end man nok ikke så bevidst tænkte det som skæbne, men nok mere som Guds vilje. Man mente ikke at kunne gøre sin personlige indflydelse gældende, når det gjaldt ens egen på forhånd udstukne livstid. Dog kunne man tage varsler og forskelligt kunne prøves for at modgå resultatet af et sådant varsel, hvilket vil blive nærmere beskrevet i afsnittet om dødsvarsler og overtro.

Aalborg d. 12 April 1887
 Kjære Broder

Med dyb Vemod og Sorg modtog jeg Dit sidste Farvel; det er endnu for tidligt at gaa bort fra den store Flok, men Gud alene veed hvad der tjener os bedst og vil nok være Din efterlevende Hustru og Børn en Fader og hvad jeg med mine tarvelige Forhold formaar at støtte Dine Efterladte skal ske. Vi skulle jo alle før eller senere vandre bort herfra, men det er saa vanskeligt at sige Verden ret Farvel, dog jeg haaber at Du kjære Broder med fuld Tillid til vor Herres Naade og Barmhjertighed, beder Gud tage Dig til sig.

Mit og min Families hjertelige Farvel sendes herved. Om ikke mange Aar følge vi efter Dig og haabe at vi samles i de himmelske Boliger, hvor

Folk og især almuen havde altså tidligere et meget mere frimodigt og resigneret forhold til ulykker, sygdom og død i sin urokkelige tro på at alt var forudbestemt.

ingen Disharmonier, som her paa Jorden finder Sted.

Idag har jeg modtaget 140 Rekruter. Jeg vilde selvfølgelig gjerne personlig have taget Afsked med Dig, men dette kan ikke godt lade sig gjøre; dog haaber jeg at kunne komme tilstede ved Din Begravelse og støtte Din Kone med Raad og Daad.

Hjertelige Hilsener fra os til Eder Alle

Din hengivne Broder
 Stockholm

"Aalborg d: 12 April 1887. Kære Broder.

Med dyb Vemod og Sorg modtog jeg Dit sidste Farvel; det er endnu for tidligt at gaa bort fra den store Flok, men Gud alene veed hvad der tjener os bedst og vil nok være Din efterlevende Hustru og Børn en Fader og hvad jeg med mine tarvelige Forhold formaar at støtte Dine Efterladte skal ske. Vi skulle jo alle før eller senere vandre bort herfra, men det er saa vanskeligt at sige Verden ret Farvel, dog jeg haaber at Du kjære Broder med fuld Tillid til vor Herres Naade og Barmhjertighed, beder Gud tage Dig til sig. Mit og min Families hjertelige Farvel sendes herved. Om ikke mange Aar følge vi efter Dig og haabe at vi samles i de himmelske Boliger, hvor ingen Disharmonier, som her paa Jorden finder Sted. Idag har jeg modtaget 140 Rekruter. Jeg vilde selvfølgelig gjerne personlig have taget Afsked med Dig, men dette kan ikke godt lade sig gjøre, dog haaber jeg at kunne komme tilstede ved Din Begravelse og støtte Din Kone med Raad og Daad.

Hjertelige Hilsener fra os til Eder Alle. Din hengivne Broder Stockholm."

[Brev fra Jens Stochholm Andersen Wodskou til broderen Anders Christian Andersen Wodskou. Sidstnævnte døde kort tid efter brevet afsendelse, nemlig den 2/5-1887]

Dødsvarsler og overtro

Forholdet til døden i tidligere tider indbefattede ikke kun, det noget fatalistiske og religiøse syn på døden, men også overtro var et herskende element i specielt almuens forhold til døden.

Der findes mange overleveringer om overtro og varsler i forbindelse med død og begravelse.

Dødsvarsler

Som tidligere nævnt kunne det synes som var man ude af stand til at undgå sin skæbne, men man kunne dog forsøge at varsle eventuelle dødsfald og herved forsøge at snyde skæbnen.

Det var især ved de store begivenheder i menneskets liv som fødsel, giftermål og død at der blev taget varsler, men muligheden var der også ved de store årlige fester fx jul og nytår. Især har dødsvarslerne spillet en stor rolle:

Når der kom en ”Spån i lyset”, altså når den smeltede talg dannede noget der lignede en høvlspån, når den størkede, varslede det død i familien, idet denne associerede til ligkistens høvlspåner.

Sankt Hansurterne kunne også benyttes som dødsvarsel. Man ophængte en stilk for hvert medlem af familien under loftsbjælken. Den hvis stilk først visnede skulle dø

Mange dyr varslede også død - som eksempler ud af mange kan nævnes uglen som tuder på taget af et hus, kragen som sætter sig på skorstenen af et hus og kigger derned og skriger, ser eller kalder på et menneske, der snart skal dø. Det samme er også tilfældet når en hund høres tude i det fjerne eller når hanen galer lige før eller efter midnat.

Hvis den første person, et ligtog mødte var en mand, betød det, at den næste fra byen, som skulle dø også var en mand. Var den første en kvinde, ville en kvinde blive den næste som døde.

Kom der til at ligge strå overkors foran en person, ville en af hans nærmeste dø, ligesom knive som lå over kors varslede død.

At have 13 til bords medførte den fare, at en af de tilstedeværende skulle dø, inden årets udgang.

Drømme og syner kunne også rumme dødsvarsler. Et eksempel på syner kunne være at man så en person for sig som ikke var der, det kunne også være sig selv man så og så var man sikker på, at man ikke havde langt igen. De fleste syner åbenbarede sig dog oftest for personer med særlige evner og det var ofte noget med et ligfølge som sås ved nattetide.

Overnaturlige væsner som helhesten som var hvid og kun havde 3 ben var bestemt også et varsel om snarlig død. Den der mødte helhesten var sikker på død. Fik hesten ikke en skæppe havre, kunne den måske ”overtales” til at slippe sit offer.

Gengangere

Noget som man især var bange for, var om den afdøde skulle gå igen, hvorfor man måtte tage sine forholdsregler imod dette. Såkaldte spøgelsessagn fortæller hyppigt om personer som går igen, og at fænomenet har sin rod i en eller anden form for uorden, som vedkommende føler behov for at få rettet op på.

F.eks. var det vigtigt at en afdød og uforløst barselskone fik særligt udstyr med i kisten, da hun ville føde barnet i graven til den tid, hvor svangerskabet normalt ville være afsluttet. Derfor var det vigtigt at sørge for at tøj og andre fornødenheder til barnet blev lagt i kisten ellers ville man risikere, at den afdøde kvinde ville spøge for at gøre de efterlevende opmærksomme på, at hun savnede tøj til sit barn.

Det at den afdøde kvinde kunne føde i graven giver et billede af meget håndgribelige gengangere, altså ikke en hverken luftig eller tåget skikkelse, men nærmere som om, at selve den afdødes krop kunne være aktiv i spøgeriet, en tanke, der passer godt til bondesamfundets forestilling om, at en afdød skulle kunne føde.

Når en kvinde ca. 4 uger efter en fødsel skulle introduceres i kirken skulle der betales offerpenge til præsten og degnen. Disse offerpenge skulle også lægges i kisten, da kvinden selvom hun var død skulle holde sin kirkegang, men det var dog efter sigende en afdød præst som foretog introduktionen.

At der blev lagt mønter i kisten eller på den afdødes øjenlåg kan tolkes på flere måder, f.eks. for at holde øjnene lukkede, så vedkommende ikke ved sit blik kunne trække andre med sig i graven.

Men som regel tolkes mønterne dog enten som offermønter eller færgpenge.

Mette Cathrine Christoffersen i sin ligkiste 30 maj 1945.
Bemærk mønterne på øjenlågene.

Kilde: <http://www.odmus.dk/odensebilleder/billedstart.asp>

Et menneske som havde været særlig elsket eller som i hjemmet havde efterladt hjælpeløse småbørn, der trængte til hjælp kunne gå igen. En beretning fortæller om en afdød mand i Reersø som var blevet begravet lidt væk fra sin hjemegn og som hver nat gik igen bærende på sin kiste. Men han nåede aldrig til bestemmelsesstedet, da han måtte vende tilbage inden hanegalet lød, da de døde ikke kan lide solens stråler.

Ifølge folketroen var det navnlig misdædere og idet hele taget mennesker som havde været rå og onde i livet som gik igen. Af eksempler på denne type gengangere kan nævnes:

En der har flyttet markskel ved overpløjning, hvilket har været en alvorlig forbrydelse. Til denne kategori høre også den uredelige landmåler. Disse kunne gå igen om natten med en gloende stang og rasle med kæden og råbe: ”Her er ret og her er skel”.

En pige der havde født i dølgsmål eller som havde begået fosterfordrivelse måtte gå igen indtil det nedgravede barn ville blive fundet og begravet på kirkegården. At barnet blev fundet var næsten sikkert, da en lygtemand ofte viste sig på stedet eller fordi man kunne høre barnet græde nede i jorden.

Genganger blev man også, hvis man havde begået en helligbrøde, som f.eks. pigen, der havde spundet aftenen før en helligdag, skønt hun vidste, at det var forkert. Efter sin død måtte hun hjem og spinde. På den aften hvor hun begik sin helligbrøde, rakte hun en blodig hånd ind i huset eller viste den ved vinduet til søsteren, der sad og spandt, med ordene: ”Der ser du, hvad jeg i helvedet vandt, fordi jeg lørdag aften spandt”.

Den gerrige, der f.eks. havde begravet en skat, som herved blev unddraget de retmæssige arvinger, måtte efter døden gå og vogte skatten.

En anden typisk genganger, som ikke nødvendigvis har været ond er en person, hvis liv afsluttes, før skæbnen har bestemt det - ikke mindst hvis det sker på voldelig vis.

Det hedder sig at en sådan må gå igen ligeså mange år, som de ellers skulle have levet. Derfor var selvmordere, folk der var blevet myrdet eller som var omkomne ved et ulykkestilfælde særlig slemme til at gå igen

I sagnene optræder gengangerne oftest i fuld legemlig skikkelse og de kan tale, slå fra sig, diskutere m.v. De betegnes gerne som ”spøgelser” eller ”gengangere” uden nærmere karakterisering, dog kan de være grå- eller hvidklædte, sorte eller gloende og de kan undertiden gå gennem mure og lukkede døre.

Ikke sjældent viser et genfærd sig i skikkelse af et dyr, f.eks. som et føl, hvilket var tilfældet for en præst i Bregninge, der havde begået selvmord. En anden præst havde stået i forbindelse med Fanden og gik derfor igen og spøjte i skikkelse af en hvid kalv.

De kan også vise sig som en hare eller et svin. En rig mand som havde ført et vildt liv, så man længe efter på vejen mellem kirken og gården som et stort grimt dyr, der nærmest lignede et stort svin.

En stor sort eller rød hund med røde øjne var også et genfærd man kunne støde på, men sådanne gjorde egentlig ikke fortræd, de havde til opgave at passe på, at karlene gjorde deres pligt med fodring af dyrene i gården, hvor den døde havde haft hjemme.

Forholdsregler

Hvilke forholdsregler kunne man tage, for at komme gengangere til livs eller for at undgå at en person gik igen?

Det var som oftest præsten som skulle nedmane en genganger, han regnedes for den som havde begået de færreste synder og samtidig var han i besiddelse af de største kundskaber mht. Guds ord – og kunne måske endda ”mere end sit Fadervor”. At nedmane var i bogstaveligste forstand, at tvinge gengangeren stykke for stykke ned i jorden, med andre ord præsten skulle kunne ”magte og binde alt det onde, også djævelen”. Dette var ikke altid lige let, da gengangeren forsøgte sig med forskellige kneb for at undgå at komme i jorden. Hvis præsten blev gjort opmærksom på en synd han havde gjort og som han ikke kunne forsvare måtte han opgive foretagendet.

Det var ikke kun menneskelige gengangere som skulle manes, men også væsener som Fanden havde taget bolig i. Dette emne er nok så bekendt fra filmen ”Eksorcisten” selvom det ikke gælder om at mane den lille besatte pige i jorden, så drejer det sig i hvert fald om at uddrive djævelen.

Præsten kunne også fra prædikestolen fremsige ordene: ”Å, Vorherre! Giv denne arme mand fred, så han ikke viser sig mere”.

For at undgå at den afdøde skulle gå igen har man benyttet sig af forskellige råd. F.eks. bandt man storetæerne sammen eller man kastede vand efter vognen med kisten på vejen til kirken og netop de steder, hvor vandet var kastet ville den døde

ikke være i stand til at gå igen. Det kunne også være hørfør som kastedes efter vognen, så ville den døde ikke kunne gå igen før han havde talt alle frøene.

Vigtigt var det også at liget blev båret med benene først, da den døde ikke måtte have ansigtet mod hjemmet. For at sikre sig helt måtte man ikke bære ham ud ad døren, men gennem et vindue eller endnu bedre gennem et hul i væggen lavet til samme formål. Når hullet var tilmuret ville personen ikke kunne komme ind igen, da man herved havde spærret ham vejen, hvis han ville vende tilbage. Man antog at den døde kun kunne komme tilbage ad samme vej som han var blevet båret ud. Endvidere kunne man risikere smitte og ulykke, hvis man færdedes gennem den dør som den døde var ført igennem.

Når man nåede til kirken med liget gik man 3 gange omkring kirken fra venstre mod højre. Herved mente man at den døde blev bundet til graven.

I hjemmet kunne man hænge et sold op på stuedørens indvendige side, da gengangeren ikke ville kunne komme ind før han havde talt alle huller i soldet og det skulle han tilmed gøre gennem nøglehullet. Endnu bedre var det, hvis man anbragte et gammelt rokkehjul eller et vognhjul over døren. Gengangeren skulle nemlig løbe lige så mange gange rundt om huset, som rokkehjulet eller vognhjulet havde snurret rundt, før han ville kunne komme ind og det skulle jo nås inden hanen galede, for da skulle han være tilbage i sin grav.

Når en henrettet person skulle begraves var det skik at lægge ligets hoved mellem dets fødder. Da hovedet ikke var hvor det skulle være ville han forvirres og ville derfor ikke gå igen. Et andet, men sjældent forekommende drastisk middel var at slå en pæl gennem kroppen på liget.

Disse eksempler på dødsvarsler og spøgeri er kun et meget lille udvalg fra det store materiale som findes om emnet, men vi kan spørge os selv om vi i dag kan sige os helt fri for at være underlagt forestillingen om det overtroiske. Der går f.eks. en serie på en af de danske tv-kanaler om det at uddrive spøgelser eller gengangere vist i konkrete situationer.

De stakkels familier som bliver udsat for diverse ubestemmelige lyde og syn bliver hjulpet af personer med særlige evner. Om folk egentlig tror på det eller ej skal være usagt, men udsendelserne har et stort seertal.

Ritualer og skikke

De ritualer og skikke som har været og stadig er i forbindelse med et menneskes død og begravelse, har til stadighed forandret sig. Samtidig har disse også været afhængige af fra hvilket samfundslag den døde tilhørte. Der har været forskelle om det var i en købstad eller om det var på landet.

Her vil hovedsagelig blive beskrevet nogle af de sædvaner som har været herskende i bondesamfundet.

Dødens indtræden

Når et dødsfald indtraf sendte man straks bud til naboer med bøn om at vaske og klargøre liget. Dette arbejde var altid kvindernes. Hvis man havde et ur blev det sat i stå og øjnene lukkedes og en kobberskilling blev lagt på hvert øjelåg og en salmebog placeredes under hagen. Selvfølgelig blev også præst, degn og ligsynsmænd gjort bekendt med dødsfaldet.

Ligtøjet havde den afdøde selv længe forinden sørget for var rede og det var som regel det fineste klædestof man ejede, det ansås for en skam, hvis dette ikke var til stede. Herefter blev liget placeret i øverstestuen på et bord eller en bære hvorpå der var lagt strå og jordelagen.

Dette jordelagen kunne være brudelagnet, som var gemt til formålet og ligesom ligtøjet var det af fin kvalitet. Lagnet var så stort at det kunne slås over liget fra siderne og helt dække det. Efterhånden er denne skik med det fine ligtøj og jordelagen erstattet af færdigkøbte almindelige hvide og lange skjorter.

På ligets bryst lagde man tre stråkors og en åben saks, så den dannede et kors. Siden er disse afløst af en lille buket blomster lagt i den afdødes foldede hænder.

Nogle benyttede nu lejligheden til få den døde til at tage en sygdom med sig, da man mente, at kunne blive denne kvit ved at lade den dødes finger stryge hen over sygdomsstedet.

Inden liget dagen før begravelsen blev lagt i kisten, har der mange steder været såkaldt "vågestue" eller ligvagt, hvor familie og venner hver aften mødtes og det har ikke gået stille af, da der her blev trakteret med vin, kage, tobak, øl og brændevin natten igennem – måske endda med kortspil.

Disse vågestuer blev forbudt allerede 1656 og 1682, men disse forbud havde tilsyneladende

ingen synderlig virkning, da skikken har holdt sig helt op mod 1900-tallet. Det var skik at indbyde slægt og naboer, når den afdøde skulle lægges i kisten og her gik det ikke mindre lystigt for sig end ved vågestuen. Almindeligt var det at man fra de omkring liggende gårde og huse sendte høns, smør, æg og andet til denne begivenhed. Først på selve begravelsesdagen blev låget lagt på kisten, da de besøgende indtil da ville kunne se den døde.

Begravelsen

En bydekone eller bydmand blev sendt ud for at indbyde til selve jordefærden. Mange steder var det sædvane at man først blev bispist i huset med den døde og degnen "sang liget ud", hvorefter man fulgte kisten til kirken og gravstedet.

Kisten blev så bragt til kirkegårdspladsen, hvor degnen modtog følget. Han gik nu

foran og sang en salme til de nåede til graven. Præsten kastede jord på, og der blev bedt et Fadervor og sunget en salme ved graven. Derefter gik man ind i kirken, hvor ligprædiken blev holdt.

Her fortalte præsten den dodes levnedsløb i overensstemmelse med det testimonium som degnen havde forfattet. Dette testimonium blev siden gemt og opbevaret af den dodes slægt.

Ved Anne Lise Mathilde Wodskou, f. Løfvall's bisættelse den 7/6-1996 fra Bispebjerg kirkegård, lille kapel.

Foto: Peter Wodskou

Nogle steder blev kisten bragt ind i kirken og først efter prædiken blev den ført ud til graven. Efter at graven var tilkastet drog hele følget tilbage til den afdødes bopæl eller "sørgehuset" som det blev benævnt ved lejligheden. Dog var der nogle steder såkaldt "gravøl" efter liget var sat i jorden, uden for kirkegården med smørrebrød og brændevin i rigelige mængder.

Tilbage i "sørgehuset" fortsatte bespisningen og ikke mindst indtagelsen af brændevin. Der kunne både blive spillet kort og danset, en gammel graver fra Gladsaxe fortæller således: "Efter Begravelsen var Følget igen med hjemme at spise, og det var meget overdaadigt med Mad og Drikke. Jeg husker, da nogle Soldater engang marcherede forbi, de troede, der var Bryllup og ikke Begravelse. Havde kvinderne ikke været der og havde holdt lidt igen, skulde de have været til at synge den dødes Skaal." Et sådant begravelsesgilde kunne vare op til tre eller fire dage i træk.

Myndighederne har ved flere lejligheder forsøgt at dæmme op for overdreven begravelsesluksus, men først ind i det 20. årh. er skikken så småt gået i sig selv og man er gået over til mere rolige sammenkomster med mindelser om den afdøde over kagen og kaffen.

Indtil engang i 1890'erne blev man begravet, men herefter vandt kremering mere og mere indpas, således at de fleste i dag bliver kremeret.

Faktisk blev Foreningen for Ligbrænding stiftet allerede 1881, men først 1892 blev kremering tilladt i Danmark.

Det var først og fremmest kirken som var modstander og i de første år nægtede mange præster at medvirke ved en sådan form for begravelse.

Men i 1960 udtalte provst N. J. Rald, at ligbrændingen ikke strider mod den kristne opstandelse tanke, for ser man nøgternt på det, "*kan man næppe tænke sig, at en tilintetgørelse af legemet på 1 time principielt skulle stille et menneske anderledes end en tilintetgørelse, der strækker sig over 20-30 år.*"

I begyndelsen var der mange mennesker som ikke kunne forlige sig med den tanke, at de skulle brændes, når de var døde og det tog da også en del år før det blev normalt.

Samling af gravsten fra slojtede grave på Mygdal kirkegård.

Foto: Peter Wodskou

Gravstedet

Efter at begravelsesgildet var overstået sørgede man for at pynte graven, så godt man nu formåede. Længe lå gravene hen som græsklædte tuer, måske med et gravtræ og lidt lejlighedsvis blomsterpynt.

Mod 1800-tallets slutning blev det mere og mere almindeligt, at indhegne gravene f.eks. med buksbom, og der plantedes undertiden en hængeask eller ”sørgepil” eller et par taks eller cypresser.

Ofte blev der anbragt et gravmæle, som fortalte efterkommerne om den dødes navn, stilling, bopæl, fødsels- og dødsår. Undertiden kunne der også være en indskrift, der kort beretter om den dødes egenskaber eller om hædersbevisninger m.m. Endvidere var der en påskrift med ønsket om at den døde måtte hvile i fred. Et eksempel er et gravminde (et såkaldt ligtræ) fra Råbjerg kirke med følgende indskrift:

*”Her: under: hviller: denne: nu: i: Herren: sallig: hen: sove: danne: qvinde: af
Løngsig: Inge Jens-date baren: fød: i Bonken år 1706: døde: anno 1775: i hendes
alde: 69 år: Gud give hende en glædelig opstandelse: på den yderste dag.”*

Den som har skåret dette, har øjensynlig ikke været nogen mester i stavekunsten. Det var i hvert fald tidligere mere brugt end i dag at man gav forskellige oplysninger om den døde.

Tendensen de seneste ca. 20 – 30 år er at man nærmest har anonymiseret gravstenene, ofte støder man på gravsten med påskrifter som: ”Mor”, ”Ole” og lignende som kun den nærmeste familie kan identificere personen ud fra.

At blive begravet på ”De ukendtes” er nok det hyppigst benyttede sted for det sidste hvilested i vore dage og her ses intet personligt gravmæle, dog er der visse steder blevet mulighed for at en lille mindeplade kan lægges på jorden.

I det allerseneste årti er der dog tegn på, at denne trend er ved at vende, og på mange kirkegårde ses flere eksempler på stærkt individuelle gravsten, fx med den dødes egen underskift, særpræget pynt og lignende. Brugen af gravlys er ligeledes et nyt fænomen i den danske kirkegårdskultur.

Desværre er kun få gravminder bevaret fra ældre tid, de er forgået (ofte benyttedes smedejernskors) eller simpelthen brutalt fjernet ved gravens sløjfelse. Dog kan man på flere kirkegårde se gravstene fra gamle gravsteder placeret f.eks. op ad kirkegårdsmuren eller samlet på en mindre plads på kirkegården.

Endelig ses en del gravstene og epitafier bevaret fra senmiddelalderen af f.eks. præstefamilier, borgmestre, rige købmænd og andre velstillede familier i mange kirker.

Det var indtil 1805 tilladt at blive gravsat inden i kirken, hvis man havde midlerne til det og det regnedes for det mest ærefulde at blive begravet her. Men har til tider skabt slemme lugtgener, hvorfor det da også blev forbudt.

Epitafium i Køge kirke. Borgmester Peder Pedersen og hans familie ses afbilledet, selv to dødfødte børn er med. Det oplyses bl.a. at han levede 16 år med sin første hustru Bodil, der var borgmester Siger Lauritsens datter og med hende fik han 3 sønner og 4 døtre. Hans anden hustru var Alhed, datter af møntmester Povl Fechtel i København og med hende fik han 6 sønner, 2 døtre og to børn uden navn. Sidst nævnte hustru levede han med i 35 år. De 15 børn nævnes alle ved navn.

Foto: Peter Wodskou

Slutning

Om død og begravelse gennem tiderne i Danmark kunne der skrives meget mere end denne artikel begrænser sig til, men det har her været meningen at give et lille indtryk af især almuens forhold til døden og nogle af de skikke som har været tilknyttet døden og begravelsesceremonien de forgangne ca. 400 år samt sammenligne med nutidens nok mere fremmedgjorte forhold til døden. Man forestillede sig nok mere to verdener for henholdsvis den levende og den døde, hvorfor man i forskellige varianter rundt om i landet havde mange skikke og forestillinger omkring døden.

I dag tager vi så stor afstand til døden at vi helst afstår alt praktisk til først sygehusvæsenet og derefter til bedemanden. Sidst nævnte kan man som det seneste kontakte via e-mail, hvilket må være endnu et skridt på vejen til at gøre døden til et tabu, selvom artiklen/annoncen fortæller at det herved er lettere i ro og mag hjemmefra at ”*få et overblik over de priser og muligheder, der er for at arrangere en mere personlig begravelse*”.

Førhen blev hele familien og ofte hele samfundet i de enkelte sogne involveret, når der var dødsfald. Bonden som jordens dyrker og elsker har gennem årtusinder haft en naturlig forestilling om at fra jord er vi komne og til jord skal vi blive.

Artiklen er skrevet på basis af følgende litteratur og kilder:

H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1952.

Eva Molin & Vibeke Filipsen: ”Vi si'r til lykke...”, 2001 (Udstillingskatalog, Gladsaxe Byarkiv).

Charlotte S.H.Jensen: ”Nok til både en og to?”, 2001 (Artikel, Helsingør Bymuseum).

Charlotte Lindhardt: ”Mindet for eftertiden”, Siden Saxo 2000/3.

J. S. Møller: Fester og Højtider i gamle Dage, 1929.

Axel Steensberg: Dagligliv i Danmark i det 19. og 20. årh., bd. 2, 1964. Dagligliv i Danmark 1620-1720, 1969 og Dagligliv i Danmark 1720-1790, 1971.

Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarh., bd. 13 og 14, 1904.

Henrik Ussing: Aarets og Livets Højtider, 1925.

Odense Bymuseum: <http://www.odmus.dk/odensebilleder/billedstart.asp>

Desuden er der gjort brug af eksempler fra Dansk Folkemindesamlings mange optegnelser om skik og brug i Danmark og der er benyttet brevmateriale i privateje.

Peter Wodskou

Juleerindringer fra min slægt.

Dette julekort er givet til min far i julen 1911 af hans mor. Min far var da 5 år. Min farmor havde da været enke i knap 6 måneder. Om tegningen på billedet har mindet hende om hendes egen situation er tænkelig, det var første jul, hun var alene med sin lille søn. Julen og juletraditioner har altid betydet meget for min slægt, det er det jeg her vil fortælle lidt om.

Jeg er født lige før Anden Verdenskrigs udbrud, så julen i krigsårene husker jeg kun svagt. Men julen var en højtid, hvor alle var samlede, så mange generationer sammen som mulig. I de sidste krigsår var kårene små, da min far var "gået under jorden" som man sagde den gang, han havde fremstillet illegale blade. Julen 1943 og 1944 kunne derfor ikke holdes den 24 december, men blev holdt en anden dag, ellers turde min far ikke være hjemme. Det tyske Gestapo kom tit og gennemsøgte mit barndomshjem for at lede efter min far.

Juleaften har vi altid fået rigtig dansk flæskesteg med rødkål og brun sauce. Bagefter risalamande med kirsebærsauce, som blev lavet af bær fra vor egen have. Det var en middag vi så hen til og længe huskede, da det ellers var sjældent der blev serveret kød på middagsbordet.

Min mormor og morfar boede på 1'sal i huset. Et stykke tid før jul forsvandt vore dukker for juleaften at dukke op igen påklædt fra inderst til yderst, med nyt hjemmesyet tøj. Dengang var de fleste julegaver hjemmegjorte. Min mor havde en del familie, der boede i Sønderjylland. Op til jul sendte de pakker med madvarer,

hjemmebagte småkager og julegaver til os tre børn, alle gaver blev gemt oppe hos mine bedsteforældre i bunden af deres ret store hvide klædeskab. Min bror og jeg var eksperter i at blive glemt deroppe. Åbne og lukke pakker var vi også ret gode til. Når julemaden var spist, dansede vi alle rundt om juletræet, der skulle gå helt til loftet og være pyntet med rigtig levende lys. Vi sang nogle af de gode gamle julesalmer, og bagefter

kom det store øjeblik, hvor min far skulle uddele julegaverne. Der var nogle stykker til alle, og dem var vi taknemmelige for. Senere blev der også købt færdiglavede julegaver. Efter krigen begyndte min mor at arbejde endnu mere. Juleaften kom hun først hjem ved 4-tiden. Jeg kan tydelig huske hende komme trækkende med sin cykel med flere bæreposer hængende på begge cykelstyr og bagpå cyklen, det var julemaden hun kom hjem med. Store rødkålhoveder mm., som hun skulle hjem og tilberede. Hun var et flittigt menneske, som gjorde hvad hun kunne, for at vi skulle få en god jul, og det har vi altid haft. Der var ikke meget at "rutte" med i min barndom, men en god jul det havde vi.

Da jeg som voksen fik mit eget hjem, var det kun nogle ganske få år, jeg kom hjem til mine forældre for at fejre julen. Nu var det blevet min tur til at tage de gamle juletraditioner op. Julen blev holdt på næsten samme måde, som da jeg var barn. Med et juletræ, der skulle gå helt til loftet, pyntet med al den julestads, som vi og vore døtre selv havde lavet, men også med flotte glaskugler og anden nyt julestads. Der gik ikke mange år, før de levende lys blev skiftet til elektriske små lys. Nu var det min mor og mine svigerforældre, der kom her og holdt jul, sammen med vore døtre. Lillejuleaften kom mine svigerforældre fra Odense. De kom altid på besøg i

alle højtider, en dejlig tradition, som vi alle havde glæde af. Lillejuleaften fik vi risengrød med kanel. Det var en travl aften, hvor de sidste juleforberedelser skulle ordnes. Men bedsteforældre og børnebørn havde da ekstra tid til at tale sammen om de sidste måneders oplevelser. De sidste julegaver skulle også pakkes ind, især børnene havde travlt med alle deres egne fine små gaver.

Juleaftensdag var blevet en mere rolig dag end i min barndom. På en måde var julen nok alligevel ændret, jeg kom lettere til julemiddagen og indkøbene end min egen mor gjorde. Vi havde nu fået elektrisk komfur og andre moderne hjælpemidler i vort køkken. I køkkenet blev julemiddagen forberedt samtidig med, at vi hørte forskellige radioudsendelser blandt andet radiohilsener fra danske søfolk, mindehøjtidelighederne i Nyhavn og julegudstjeneste fra en af landet kirker. I stuen havde fjernsynet nu holdt sit indtog, og børnene så julekalender, Walt Disney juleshow og andre gode tegnefilm. En hyggelig familiejul, som giver mange gode minder.

Senere da børnebørnene kom til, har det været et tradition at samle så mange som muligt her i vort hjem, nogle år har vi endda været 4 generationer samlet juleaften. Mit ældste

barnebarn oplevede et år, at have 2 oldemødre med juleaften. Maden skulle altid være gammeldags flæsketeg som i min barndom og ungdom, det kunne der ikke ændres på. Senere på aftenen fik vi flere kager og andre søde sager. Fjernsynet havde også holdt sit indtog, og mange gode udsendelser blev set i julen både af børn og voksne. Julen var en fredelig tid, hvor vi samlede børn og børnebørn. Gaverne

var også blevet større og flere med årene, men selve julen og julens glade budskab til os alle var stadig det samme.

I de senere år er de gamle traditioner i min familie blevet blandet med andre, idet vor yngste datter flyttede til USA og bosatte sig der. Hun er gift med en amerikaner og har en amerikansk svigerfamilie. De fejrer også julen som vi, men på en hel anden måde. I december måned pynter mange familier deres huse udvendig med kulørte lys og andre juledekorationer. Inde i hjemmene kommer juletræet allerede frem først i december og står hele måneden med lys og pynt inde i stuen. Men selve 24. december, vor rigtige juleaften, bliver ikke fejret som noget specielt, butikker og indkøbscentre har længe åbent. Derimod fejrer man julemorgen, hvor familierne samles om et overdådigt juletræ med temmelig mange pakker. Næsten for mange efter danske forhold. Den gamle danske skik med at danse omkring juletræet og synge julesange kendes heller ikke. Heldigvis har familien taget hensyn til os og holdt rigtig dansk jul, de år vi har været derovre.

At finde et sted, hvor man kan købe en rigtig flæske-steg i USA er næsten umuligt, men det lykkedes os at finde

en slagter, hvor vi kunne købe et stykke kød, og derefter få ham til at binde et stykke "hud" på den ene side, så det kom til at ligne en slags flæskesteg. Efter flere forsøg, blev den ganske udmærket. Dansk rødkål har vi også fået indført i min datters familie og også til naboerne, som ikke kendte denne specielle danske grønsag.

Især er det en glæde at følge og se vore børnebørn i julen, hvor i verden de end er. Julen og dens budskab er stadig den samme, selvom den bliver fejret på forskellig måde. Efterhånden som vi bliver ældre og begynder at se, tilbage på vort eget liv og sammenligne med det liv, vore forfædre har levet, kan jeg ikke lade være at tænke tilbage på en lille bog som min farfars broder har skrevet, om hvordan julen blev holdt på Slagelses egnen omkring 1885.

Han fortæller: "Vi var så glade, når vi ved halvfire tiden fulgtes ud for at høre Højtidsklokken fra Skt. Mikkels kirke ringe og kime til julefest. Flere andre Kirker kunne også høres. Nu var de jo færdige med travlheden inde i Stuerne og Moder var færdig med Julegrøden og al den øvrige dejlige Mad. Fader og vi var færdige med syslingen af Kreaturerne, og de fik som god gammel Skik rigeligt med Foder og Hø, ligesom hestene fik Hø i tilgift. Derefter skulle vi ind og fejre Juleaften. Fader kom ind og ønskede Moder og os Glædelig Jul! Derefter gjorde vi os i stand, inden vi blev bedt til Bords. Juleaften stod der på Bordet 2 tændte Lys foruden Lampen. Som skik var spiste vi først Smøremad, Sigtebrød, Hvedekage og Æbleskiver samt Klejner.

Derefter tog Fader Julecigarerne frem, op fra det gamle Bornholmske Stueur, og tændte en. Hvilken nydelse jo først fik værdi for mig senere hen. Derefter kom Moder ind med Julegrøden, Risengrød med et Kryds som Smørhule, pyntet med Svesker og Rosiner, Sukker og Kanel, og med sødt Øl til. Til sidst fik vi Klipfisk med Smør og Sennepsovs, bagefter tog vi Fader og Moder i Hånden og sagde Tak for Mad. Senere sang vi de kønne Julesalmer, hvor vi begyndte med: Det kimer nu til Julefest, Glade Jul, Julen har Englelyd, I denne søde Juletid, Julen har bragt velsignet Bud, og somme andre undertiden. Hen på Aftenen spillede vi om Pebernødder, og inden vi skulle i Seng, fik vi kold Steg af Julestegen. Bagefter ud og fodre Hestene. Julemorgen stod vi tidligt op, og

Originaltegning af min oldefars gård på Slagelse Mark ca. 1885-90
Tegningen er farvelagt og hænger i mit hjem. Gården blev bygget i 1859-60

ønskede Fader og Moder, Glædelig Jul, spiste Æbleskiver og gik derefter (en ½ times gang) til Froprædiken i Skt. Mikkel's Kirke kl. 7. Fader og Moder tog til Højmesse i Skt. Mikkel's Kirke kl. 10. Resten af dagen var vi hjemme og hvilede os lidt oven på Juletravlheden.

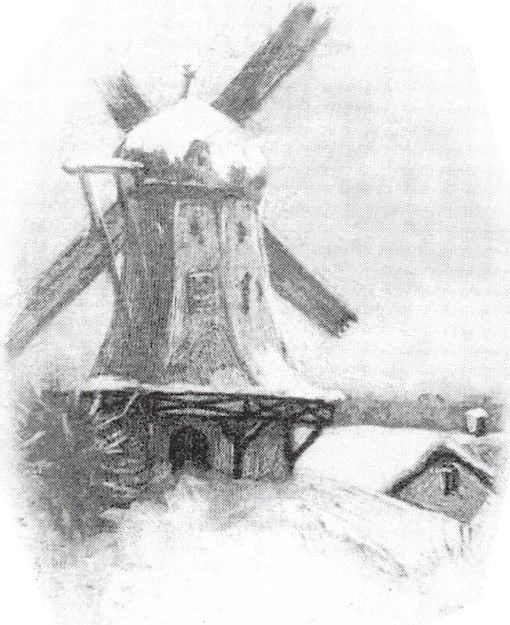
Nu var der tid til, at vi Børn kunne lege med vore kære ting, som vi selv havde lavet, min egen lille Vandmølle og små Skibe lavet af Træ med Sejl og Mast, og som sejlede nok så prægtig ude i Vandingen."

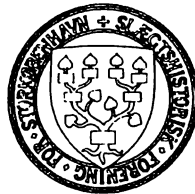
Når jeg læser denne gamle beretning og bagefter ser på de juletraditioner, vi har i dag, så er mangt og meget blevet ændret. Verden omkring mig er i dag meget forandret, men om vi menneske af den grund er blevet lykkeligere skal være usagt. I den gamle beretning, er det intet sted nævnt ordet julegaver, gav man mon hinanden

julegaver? Jeg ved det ikke. I dag er skikken med gaver nogle steder næsten gået over gevind, men man kan efter min mening ikke købe sine børns kærlighed med store gaver, ej heller sine venners venskab. Jeg håber vi må huske på vore gamle juletraditioner og julens budskab til os.

Som afslutning til denne lille erindring om min slægts jul vil jeg gerne opfordre alle både unge og ældre til at begynde at skrive en dagbog eller erindringsbog om deres eget liv. Måske synes man ikke selv, der er noget specielt at fortælle, men alle har noget at fortælle eftertiden og måske især deres egne efterkommere. Mange af os vil nok ønske, at vi havde flere beretninger om vore forfædre. Hvor ofte har vi fortrudt,

at vi ikke spurgte og hørte efter, medens tiden var dertil. Vi leder på alle arkiver efter hver en lille brik, der kan fortælle lidt om fortidens mennesker. Netop derfor er det vigtigt at vi selv begynder at skrive lidt ned. En anden vigtig ting for en slægtsforsker er at få sat navne bag på alle de gamle billeder og kort, som familien har samlet, For en slægtsforsker er det nu engang mere spændende at læse og lære om, hvad ens egen slægt har oplevet. Hvordan de har set ud, hvor har de boet, og

Har du fødte københavnere ?

Har du aner, som du ikke ved i hvilket københavnsk sogn de er født, vil vi her prøve at samle dem i en database, det er de personer, der i kirkebogen kun er nævnt som værende født i København.

Dette skal være en hjælp til dig og andre slægtsforskere, der har personer med angivelse "født i København". Vi håber meget at du vil være med i dette projekt og beder dig om at udfylde nedenstående så godt som det nu kan lade sig gøre.

Probanden behøves ikke at være den person, som netop er født i København.

Siden må gerne kopieres og mangfoldiggøres.

Navn:

Adresse:

Tlf:

e-mail:

Probands navn, fødselsdato og sted, dødedato og sted, evt. giftermål.

Proband:

Probands mor:

Probands far:

Pr. mormor:

Pr. morfar:

Pr. farmor:

Pr. farfar:

fortsætter næste side

Pr. mormors mor:

Pr. mormors far:

Pr. morfars mor:

Pr. morfars far:

Pr. farmors mor:

Pr. farmors far:

Pr. farfars mor:

Pr. farfars far:

Bemærkninger:

Har du evt. billeder af dine aner eller et gravsted kan de vedlægges i kopi eller sendes pr. mail til janhb@mail.danbbs.dk

Billede/er af mine aner findes: ja: _____ nej: _____

Billede/er af gravsted findes: ja: _____ nej: _____

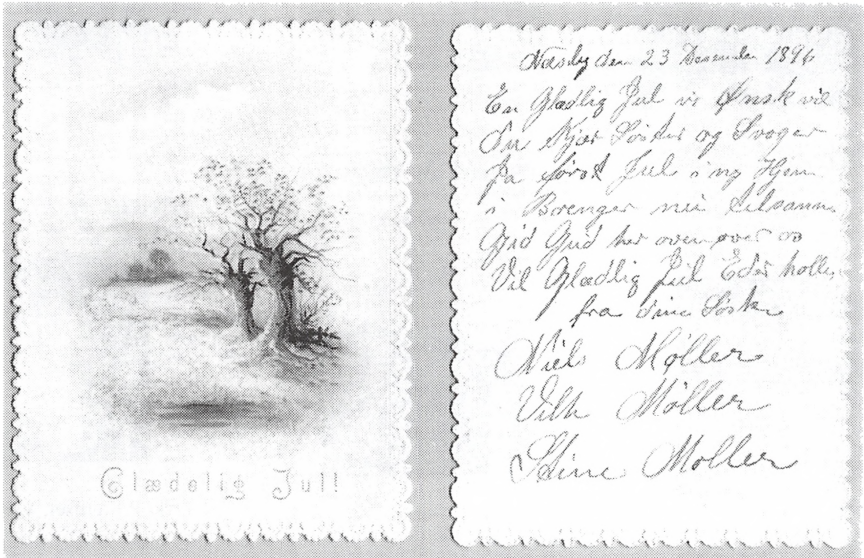
***Skema sendes til Gitte Bergendorff Høstbo, Obovej 14, 2730 Herlev, tlf: 4484 9131
mail: janhb@mail.danbbs.dk***

hvordan har deres jul været. Når jeg ser på nogle af de ældste billeder jeg har, går tankerne tilbage til disse mennesker, hvordan mon de oplevede juleaften, og blev begavet nytårsdag, det yngste barn var 4 år, moderen nåede kun selv at blive 42 år gammel. Det må have været meget hårdt for en familie, men livet skulle jo gå videre og sammenholdet mellem familierne og naboerne, var efter min mening stærkere dengang end i vor tid. Alle havde brug for hinanden.

Måske er det en af årsagerne til at så mange i disse år begynder at lave slægtsforskning. Ved at finde vore forfædre og slægtninge, finde billeder af dem og andre oplysninger, der kan belyse fortiden, har vi fundet en beskæftigelse og interesse, som alle i familien både unge og ældre kan være fælles om og tage del i. Noget som i vor moderne og fortravlede tid kan binde generationerne sammen.

Anna Margrethe Krogh-Thomsen.

Postbesørget blad.
 Hvis De ikke har fået bladet omkring de nævnte terminer,
 bedes De rette henvendelse til Deres lokale postkontor.

2720 VANLØSE

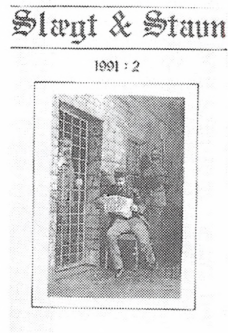
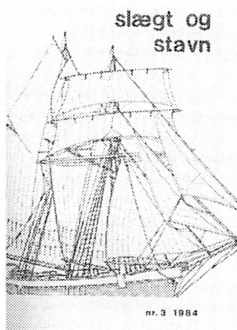
2720 o 32/ 3 1 N
 G
 P

Indholdsfortegnelse:

	Side
Foreningsoversigt	2
Indledning	3
Fødsel og død	4-10
Med trillebør fra Hundested til København	11
Gamle madopskrifter fra Nordsjælland	12
Om konfirmationsskikke	13-19
Varsler om vejret	20-24
Andre Varsler	25
Der findes mere mellem himmel og jord	26
Hårde Vintre	27
Små historier fra København og omegnen	28-29
Bryllup	30-37
Død og begravelse	38-50
Juleerindringer fra min slægt	51-57

Indhæftet i midten: *Har du strandede københavnere ?*

Nogle af vores blade gennem årene:

ISSN nr. 0107 - 539 x

Tryk: P.E.Offset, Varde